

PREDGOVOR

Nema bezazlenih reči, sve njihove rečničke definicije samo su pokušaji da se „osnovnim značenjem“ ograniči njihova razornost, da se predviđi kontekst u kojem se mogu naći, da nam se olakša put kroz šumu simbola, kroz svet (i život) kao jezik. Svet izgrađen na tim „osnovnim značenjima“ jedino je inteligenibilan, jedino je normalan i, očigledno, nedostižno idealan. Bolesno društvo je ono u kojem dolazi do raspada tih osnovnih značenja, do preinačenja smisla i supstitucija kojima se u ljuštu jedne reči uliva smisao njenog antipoda.

Mi imamo nesreću da već deceniju živimo u takvom društvu i retki su oni koji u tom razorenom semantičkom polju, vođeni inteligencijom i čestitošću, vide prava značenja i znaju da imenuju pojave njihovim pravim imenom. Borka Pavićević spada među te retke čijem oku i umu ne izmiče činjenica da je svet u kojem živimo prošao kroz čudovišnu metamorfozu, jednu od onih kafkijanskih metamorfoza kojima se uništava ne samo moralna no i antropološka supstanca bića. A sve je počelo rečima, jer: „Ratovi počinju rečima, na semantičkom planu“ (Kestler). Tome se ona odupire na dva načina: tako što sa strasnom upornošću već godinama registruje sve znake rasula jednog društva, preuzevši na sebe opasnu ulogu svedoka (uličnih) prizora, ali i tako što s jednakom upornošću želi da sačuva od zatiranja još ono malo preostale normalnosti i energije pobune. O tome svedoče njene dve knjige „Moda“ (Beogradski krug, 1994) i „Na ex - Postdejtonска мода 1997/8“, s jedne, i Centar za kulturnu dekontaminaciju, s druge strane.

Odabравši za naslov svojih knjiga reč *moda*, upravo onu koja ima primarnu rečničku bezazlenost (dakle ni *nož*, ni *rat*, ni *smrt*, ni *bolest*, ni *raspad*), ona je tim početnim signalom ukazala na učestalost, tipičnost, rasprostranjenost

pojava o kojima govori, na saglasnost i dragovoljno pristajanje dovoljno širokog kruga ljudi da tu modu slede. No knjiga pokazuje da se u ljušturu reči uvukla jedna opasna sadržina kojoj više ne odgovara onaj govoto nostalgični usklik: „O vremena, o običaji!“. Jer *moda* jeste reč širokog asocijativnog polja, ali su konteksti u kojima se javlja, priče čija je paradigmatska osnova, obično iz sfere umeća življenja, radosti življenja tako reći. Međutim, kada gladiatorske, kada „gotske igre“ postanu delom mode, kada se njena primarna nepostojanost ukida, a njene posledice postanu ireverzibilne, onda sa društvom koje živi u znaku takve mode nešto ozbiljno nije u redu.⁸

„Na ex - Postdejtonска мода 1997/8“ govori o tim okamenjenim oblicima, nastalim iz prethodne (ratne) mode, o „patologiji svakodnevnog života“, koja se, uprkos činjenici da bode oči, ne zapaža zbog guste magle „visoke politike“, njenih „državnih razloga“ i „nacionalnih interesa“. Svet koji nam ova knjiga predviđava u znaku je surovosti i vulgarnosti: njegovi običaji, njegove naravi, njegove persone, njegov izvitopereni rečnik, njegova scenografija, njegov muzički fon, njegove boje, njegova ikonografija - sve to tvori jednu antropološki nepoznatu pojavu koja uliva strah, onaj iskonski strah koji nastaje iz susreta s nepoznatim. „Na ex - Postdejtonска мода 1997/8“ je stoga jedna uzne-mirujuća knjiga, knjiga koju treba čitati kao poslednju opomenu. A kao utehu, ako utehe ima, ona još samo nudi krhotine lepote, krhotine sećanja na lepotu, „rezime slika onog što je život bio“, slika koje će nam možda pomoći (kao u bajci, treba li reći) da pronađemo put.

Mirjana Miočinović

KIOSK BEZ PROZORČETA

Ima jedno manje, srednje ili veće čudo koje se nalazi svuda po gradu, menja se, mutira, ali u osnovi je stalno isto. U različitim je bojama, najčešće veoma intenzivnim, a opet nekako tužno. Tužno je jer posle silnog nacionalnog preporeda, populizma i bitke za entitete, integratete i identitete predstavlja simbol kolonijalnog načina života, kolonijalnih vrednosti, kolonijalne privrede i kolonijalne kulture. Tako bestemeljno i pokretno, tako improvizovano i bačeno, tako trenutno i nakazno, tako brzo i lako, tako neuredno i zviznuto, tačna je slika naše situacije.

Rečju, kada Ulicom srpskih vladara idete prema Terazijama i tu stanete, vi više ne možete videti ulaz u Knez Mihailovu. Prvo su nikli oni „Politikini“ kiosci, patriotski u vreme rušenja Bosne, sa turbetom na vrhu, tamno kaki boje, a onda, kako se država/režim konstituisala, njen graditeljski nazor za široke mase i shvatanje privatizacije postao je evidentan u kiosku.

To je nekakva izmontirana stvar u koju stane čovek okružen uvek istim stvarima. Uvoznim. Čokoladicama, cigareta, limenkama, čipsovima, dečjim igračicama. Ne znam tačno gde pišće ljudi koji u njima rade, ali to je druga tema - tema klozeteta. Kiosk kao da skoči na neko drugo mesto, tu odmah pored. Kiosci rastu u grupama po najprometnijim delovima grada. Pored kioska za novine tu je odmah, opa, kiosk sa sladoledom. Vreme čini svoje, a prostor, veći prostor, prostor koji je svima smetao polako nestaje.

Pored kioska se da videti i gazda koji iz otvorenog automobila razgovara sa drugim gazdom. Gazde su do skora imale sakoe u jakim bojama, koje su nalikovale boji kioska.

Je li kiosk slika i priлика на који начин „нови светски пoredak“ prodire међу нас. Или, како су то CIA, Mosad, Vatikan, NKVD, сvi skupa obavezno, успели да smisle kiosk i da ga implementiraju међу наše redove. Или је то метафора једног neproizvodnog društva, društва које је у стању само да купује и продaje, на sitno, да тргује туđom robом, čokoladicама и cigaretама. Где су радње, уstanove, институције које нешто праве, где pozadi sedi krojač i šuster, zanatlija i umetnik?

Jednog nadmerno razvaljenog i razorenog društva у коме се neprekidно од свих понавља рећ „civilizacijski“ и у коме се он што valja назива homoseksualcem, па још и nekreativnim (homoseksualci су баš ti који су nekreativni) и у коме група или гомила partijskih lidera kaže jednoј ћени, а sve na televiziji tokom drugih raspri o istoriji, Univerzitetu, nacionalном помирењу, „civilizacijskom“ - lepa si i ćuti. Možemo da te gledamo, ali ne možemo da te slušamo.

A lepo je, као што реће један вођа, lepo је корисно.

Још само да се понеком од наših „члника“ не отвара распорак на скаку, otpozadi. Кao прозорче на кiosku.

Beograd, 10.06.1997.

ŽAROPEK U MOSTARU

Jednom, 1992. године, napisala sam tekstić „Mostar“ u nedeljniku „Vreme“ u okviru rubrike „Moda“. Било је то, naravno, u mom prethodnom животу у коме још увек, тада, на mostu kod Zvornika, данас izlepljenom plavičastim izbornim Šešeljevim плакатима, nije stajao graničар i birkao, prema imenu i prezimenu, кога ће да припусти да проде, да иде dalje, да живи, ili ne. На naslovnoj strani тога, tadašnjeg „Vremena“, bio је voјник, ubica s čarapom на лицу. Тада sam, ne znajući ко је у пitanju, на vojnom aerodromu у Mostaru strela generala Momčila Perišića. Danas у Mostaru na ruševinama стоје vedri, plavičasto-crveni izborni posteri Tuđmana.

Tihо je, vazduh miriše kako само на jednom mestu на свету mirišu Neretva i Mediteran zajedno. У Mostaru. Taj žaropek, како би Isidora Sekulić rekla prevodeћи Manovu „Smrt u Veneciji“, ističe senke kakve, опет, постоје само у Mostaru. Senke padaju на срушене kuće od plemenitog камена, а обриси срушенih prozora, plemenitih, odražavaju se u senkama. Bogdan Bogdanović, Dunja Blažević i наши mostarski prijatelji nalazimo сe u подноју Partizanskog groblja. Spomenik je zarastao u rastinje. Deluje као arheološka iskopina и што се више пенјете, izgleda sve лепши. Улице unutar spomenika i prozori сe сećaju на Dubrovnik, на Mediteran. Natpsi su сrušeni, devastirani, на побачаним pločama da se i sada odgonetnuti pojам. Irski oficir koji nam је u pratnji sa sve većim чуђењем gleda u Bogдана i pita: „Kako izdržavate da оvo видите“.

„Kako izdržavate da ово видите?!“ звони над Mostarom за sve njegove graditelje, за sve njegove ћitelje, vekovima.

Na vrhu spomenika, тамо однекуд је текла вода, „Bogdan polaže cveće“. На ulasku u restoran на обали Neretve, поред mosta, između сrušenih spoljnih zidina

nekadašnje nastambe, kameni bazen u kome se kupaju i prskaju deca.

Sedimo u restoranu, pored mene je Safet Šišić, upravnik nekadašnjeg pozorišta u Mostaru s kojim sam 1992. prešla preko mosta. Sed i lep. Pozdravlja Ognjenku Milićević i Sergeja Lukača. Gledam u ono prekrasno što je preostalo. Kao prekrasno. I opet se sećam Zafranovićeve rečenice da se užas nasilja najviše očituje na lepoti Mediterana. Koji je kultura.

Imam jedan predlog. Ako ne znate i dalje i posle svega za koga ćete glasati, idite i vidite Bosnu i Hercegovinu.

Beograd, 17.06.1997.

KAD JE KUĆA SLEPA

Kuća je ganc nova, bela. Mnogo različitih arhitektonskih rešenja udrobljeno je na istom mestu. Tako je kuća velika, a mala bašta je istrebljena, nema „zelene površine“, umesto toga je mermer, a u mermeru saksije sa cvećem i drvećem koje bi inače raslo iz zemlje. Različiti prozori, ali uglavnom mali za toliku kuću, „ukrašeni“ su belim plastičnim venecijanskim zavesama. Posred kuće je terasa od belog mermerra, nalik na kadu, a na toj terasi nad garažom, odakle se s dva automobila izlazi pravo na ulicu (nema, dakle, trotoara), sedi starica u crnoj odeći sa crnom maramom. Kao sve naše babe iz dinarskih krajeva.

Negde početkom rata počeli su da padaju kedrovi, da se sekut lipe, jablani i topole i da se zidaju kuće. Teško je uhvatiti iz koje svesti, iz koga arhetipa, kraja, iz koje biografije nastaju ove kuće. Kakav je to stil, ili koliko stilova ima jedna kuća. Da li one liče na ono što se da videti po TV serijama i reklamama. Neke su doobile naziv - Karingtonke. Gips i mermer su omiljeni građevinski materijali, u spoju s betonom. Retko se može videti kamen, on je ostao za nama u gradovima kojih više nema. Najčudovišniji su prozori, iz njih ne može „da pukne pogled“. Tako su mnoge od ovih kuća slepe. One jesu vile, ali su i utvrde. Veliki zid je oko njih, u jednom od tih zidova nikla je ogromna kapija nalik na Trijumfalnu. Ove kuće, za sada, izgledaju nekako napušteno, možda zato što se neke od njih permanentno zidaju. A i u onima koje izgledaju kao gotove nigde vlasnika da tu sede ili nešto rade.

Mnogo stubova i stubića, mnogo krovova i krovića, mnogo ukrasa, mnogo uglova, a u celini kuća izgleda nekako ubogaljena. Iako su velike, ove kuće nemaju veličinu, iako su ogradiene, one kao da nemaju mira.

U portalu jedne ovakve kuće postavljene su žardinjere. U žardinjerama je veštačko cveće. Veliki timpanon uokviruje prizor. Ulaz u kuću u stvari liči na ulaz u grobnicu. U ovakvim kućama prisutna je ideja o smrti. I nije velika ljubav ta koja ih zida.

Beograd, 24.06.1997.

TAČNO U PODNE

Kad vas sretne obavezno vas udari po nadlaktici i ako ste muško pri tom gestu kaže „burazeru“. Dugo stoji pored kafanskog stola, govori dovoljno glasno i jasno da ga čitav svet razume i pri tome drži ruke u džepovima i tamo nešto radi okolo i naokolo. Podrazumeva žene iz okoline, i njih će po nadlaktici, ali odmah skače, pali cigarete i pridržava šta god treba, pod uslovom da je nova „ženska“ dovoljno blajhana i nakićena. Dobra kola znak su njegove muškosti, a uspinjanje u društvenoj hijerarhiji i sticanje moći, mogućnost da on sada sedi u Klubu književnika, da ga kelneri dočekuju otvorenih ruku, da je svaka njegova, da mu se može što hoće. Ovaj tip, postojeći pre rata, razvio se u njegovom toku. Društvo, zajednica, žene, deca sve je pod njegovim nogama u italijanskim cipelama, tamo gde je nekoć klečao, čucao, pripremao se da grune, da skoči, da uđe, da prodre, da osvoji.

Balzak je pisac naših dana. „U ljudsko društvo uvlači se kao kuga, ili se uleće kao dule.“ I dok su se drugi iz ideologiziranog sveta služili ideologiziranim instrumentima u objašnjavanju onoga što nam se događa, tip iza čoška se i uvukao kao kuga i uleteo kao dule. I dok se pričalo i zapevalo i o jadu radilo povodom nacije, komunizma, religije, ovaj tip veoma jasnih i snažnih motiva - imati, steći, biti „neko i nešto“, razmnožio se kako se to govorilo povodom Albanaca na Kosovu.

I sada je tu, ako je još i bivši „disident“, onda će baš hteti sve da naplati. I pucaće iza šanca u svakog Garija Kupera ili Džona Vejna, baš kad bude tačno u podne. Te pantalone dignute kaišem više stomaka, kratki rukavi, svileni sakoi, mobilni telefoni i ulazak u prostor i svet u pratnji telohranitelja. Kakav prizor za sve muškarce, žene i decu. Otvaraju mu se automobili, gazi po tepisima,

službenici skaču, televizija snima, naslovne strane, piće se viski umesto vinjaka, žene slušaju, saobraćajni znaci ne važe, nosi se oružje i kajle i sajle.

Demonstracije i studentski protest 1996/97. jasno su pokazale dve strane, dva sveta, dva izbora i - ako smem da kažem sa unapred velikim kajanjem i izvinjenjem - dve kulture, dva načina, dve „vrste“ ljudi ili dve klase čijem je uspostavljanju rat i služio.

Kako će se i kada razrešiti ili prevazići taj vašar taštine?
Ta ljudska komedija puna krvi?

Beograd, 05.07.1997.

NAROD I TELOHRANITELJ

Narod prebija, narod bije. Narod ratuje. Narod etnički čist. Narod granatira. Narod otvara koncentracione logore. Narod deložira. Narod pljačka. Narod trguje oružjem i cigareta i stavlja pare u švajcarske banke. Sve to čini narod.

Kako to narod prebija pojedinca. Je li „naš“ narod taj koji linčuje. Kako se to tehnički izvodi. Kako to izgleda na terenu. Šta, dove „naš“ narod i počne da bije. Onda kada je programski, planski, operativno i propagandno - između naroda, nacije i države i narodnih voda stavlen znak jednakosti, onda je počeo zločin čiji tvorci sebe nazivaju patriotama. A svako identifikovanje zločinaca i zločina nazvao je izdajom. Narodne vođe pokazale su se uspešnim. Milioni izbeglih, razorenog zemlja i hiljade mrtvih. Prebijenih od strane naroda.

Sećate li se prekida predstave „Sveti Sava“ pozorišta iz Zenice u Jugoslovenskom dramskom pozorištu u Beogradu (1991)? Sećate li se kada su SA odredi počeli da viču: „Marš napolje“. Prvo sa galerije, naravno. Sećate li se govora i izjave „vojvode“ u Skupštini Srbije kako će primeniti zakon taliona i deportovati sve nesrbe?

Neki su govorili da su to budale, neki su pominjali „gospodsku šutnju“, a „zastupnici naroda“, kako je taj isti narod glup i primitivan, te razume samo proste, „jednostavne“ reči.

A onda se na kraju krvave operete umesto naroda i Svetog Save pojavljuje - telohranitelj. Telohranitelji, „paramilitarne jedinice“ koje su sve vreme to „u ime naroda“ izvodile na terenu. Tako to tehnički izgleda.

Nije li ipak postalo demode danas i posle svega reći da ga je „prebjeo narod“. A narod, kako je to Mihiz jednom rekao, najviše prezire prvu prošlu modu.

Beograd, 22.07.1997.

SOBA 101

U sobi kakva može biti bilo gde, ali na Mediteranu u njoj zna biti apsolutno mirno; taj mir i skrovitost stvaraju škurice na prozorima, koje boje sunce, jaru, žar iza tišine, tajne i iznutrašnji miris sobe. U takvoj sobi počiva duša u onom stanju koje su Grci nazivali stanjem ataraksije, ravnoteže, harmonije, sklada u jednom višem smislu. U nutrini takve sobe, iza škura, na zidu možete videti sopstvenu ontogenezu. Na zidu prvo šetaju živi, baš oni koji ispod prozora upravo prolaze, a onda se javljaju svi vaši. Na zidu titra slika, prizor zanavek gotovih, završenih, definisanih stvari. Postajete svedok natopljen biografijama i sudbinama ljudi i stvari u prelomu sveta i tame. Mora biti da je renesansa nastala u blagoj tami i mirisima mediteranskih soba. U svetu između iznutrašnjosti i spoljašnjosti, sunca i senke, sna i jave, otvorenih i zatvorenih škurica.

A onda slika na zidu počinje da titra, širi se na čitav zid, nema više prostora, nema više vremena, senka filaretni liči na probni test, na zidu je veliki ekran, javlja se lik, delo i glas, on govori ravno i svima svima, glas urla, proziva, sudi, nareduje, komanduje. Zrikavci koje ste do malo prečuli, s tamne smrče, pretvaraju se u ciču pacova, jer je tu, iza ekrana, soba 101, u njoj je najstrašnija stvar na svetu, za vas.

Za Vinstona Smita (1984) to su bili pacovi. 1984. je prošla, i 1994. je prošla, i sada već svako zna šta je za njega u sobi sto i jedan i kada će to sresti.

Zid ekran je napukao, iz pukotina curi krv, glas i dalje urla, vozi se, otvara i zatvara, diže ruku, pozdravlja.

U to ime ipak će doći neko ko se seća, neko ko pamti, neko u koga je sećanje i pamćenje upisano u smislu onog boljeg dela ljudske prirode, neko koga će motivisati kristalna kugla u kojoj pada sneg (1984). Jer rat je bio veliko poli-

tičko, moralno, ali i estetičko pitanje. I postdejtonski period je estetičko pitanje. Demonstracije i protest 1996/97. su estetičko pitanje. Demonstracije i protest bili su lepi. Negativna dijalektika i utopijska mora da ima kraj, inače bi, u evoluciji pobedili gubari, a ne čovek, kako bi to Aleksandar Popović rekao.

Beograd, 29.07.1997.

MOBILNI TELEFON

Vozio je otvorena kola, na zadnjem sedištu bio je veliki beli pas. Istovremeno je govorio u malu crnu spravu iz koje je virila antena. Bilo bi veoma zanimljivo napraviti neko zbitje od mogućih tekstova koji se izgovaraju u ove crne sprave, no ono što je za sada sigurno jeste da se one upotrebljavaju i u pozorištu, za vreme predstave. To zapišti i čovek reče: „U pozorištu sam, ne mogu sada mnogo da govorim. Dobra je predstava, ništa joj ne fali. 'Ajde, javiću se kasnije“.

Kao što znate, u mobilni telefon, ili s mobilnim telefonom, govori se na sastancima, u kafanama, po ulici, u automobilu. Nekako valjda baš u automobilu, tom produžetku samosvesti, mobilni telefon dođe kao još jedan produžetak ka ili u ono, ovo, to, tada, baš kako bi samo Zoran Radmilović dodao mobilni telefon u svoj dadaistički opis našeg Džordža u „Radovanu trećem“. Džordža koji izade iz automobila, pažljivo posmatra da li ga neko gleda, pa onda brižljivo, u skladu s tim zatvara vrata automobila i guta ključ iz bezbednosnih razloga, ili ih zalupi nogom, nonšalantno, ako neko u tom času gleda njega, baš.

Mobilni telefon deli narod, proletere („1984“) od gazda, vlasnika u političkom, ideološkom, nacionalnom i finansijskom, materijalnom smislu. Mobilni telefon je, kako bi to Nušić rekao „Vlast“. On trebi važne od nevažnih, zaposlene od nezaposlenih, moćne od slabih, uticajne od neuticajnih, uspešne od neuspešnih, one koji imaju nekog ili nešto od onih koji nemaju nikog i imaju ništa.

Mobilni telefon, da prostite, jedan nezaobilazni produžetak onoga što imate u gaćama, u slučaju mobilnog telefona to je pokretno, samostalno kao u mnogim slučajevima u našem savremenom životu, kreće se svuda i misli svojom glavom, pa često udara o razne prepreke.

Mobilni telefon je neophodno sredstvo da biste živeli ovde danas jer se svakog časa potpisuju veoma važni ugovori unutar zemlje i s inostranstvom, obavljaju se bankovne transakcije, razmenjuju važne informacije, vodi biznis, putuje bez viza u najudaljenije zemlje sveta. Ukratko, naša svakodnevica do te mere je produktivna da se bez mobilnog telefona prosto ne može.

I to sve dok ne zazvoni ono što smo nekada znali kao „crveni“ telefon, na nečijem zaista važnom stolu.

Između mnogih kolonijalnih rekvizita, moblini telefon je jedan od najbitnijih. Zamislite da ste jedan od onih koji nadugo čereta s mobila u radnji „Versaće“ ili pored švedskog stola u „Hajatu“.

Međutim, kako su i „crveni“ telefoni u međuvremenu postali mobilni i zainteresovani prevashodno za Bosnu, recimo, izgleda da ćemo u svom velikom nacionalnom kolonijalnom carstvu morati da rešimo sve sami, s mobilnim telefonima ili bez njih.

Beograd, 12.08.1997.

MUŠKATLA IZ MOSTARA

U vreme Vukovara jednu ženu „tamo“ zatekli su kako ureduje baštu. Upitana zašto to baš u tom času čini, ona je odgovorila da to čini zato što će vrt biti lepši kada granata padne.

Biće opet septembar, septembar je nekad bio lep u Beogradu. Tako topao da se u vreme nekadašnjih Bitefa otvarao krov na nekadašnjem Ateljeu 212. Mira Tailović se „ladila“ biltenom Bitefa u svojim neopisivim toaletama koje je samo ona znala da smisli i nosi. Dvorana je mirisala po parfemima doteranih žena. Tada se „nosio“ „Duh vremena“ Nine Riči. A Bitef je zaista bio svetski pozorišni toponim i Beograd svetska prestonica.

Gledam u cvet muškatle, znam da ona takva ista sada cveta u Rovinju, znam da se spušta niz prozore kuća u Sloveniji, takva ista je u vrtovima u Boki Kotorskoj, u Crnoj Gori. Cveta ona bujna u svim bojama i u Beogradu. I svuda gde cveta traži vodu, sunce i negu.

Je li ona bila u onom vrtu u Vukovaru, donela sam jednu pre dva meseca iz Mostara. Priroda je svuda ostala ista, ponekad mi se čini da se ona mora pobuniti, i da ona mora zbaciti sa sebe sve one koji su je doveli u pitanje. Svojom razornom, pasivizirajućom, nekreativnom, ružnom, smrtnom voljom za moći, vampirskom.

Priroda je ostala ista, samo mi koji smo nekad imali četrdeset sada imamo pedeset godina, oni koji su imali pedeset sada imaju šezdeset, a studenti koji danas imaju dvadeset imali su deset tada kada je sve počelo, a oni koji sada imaju deset imaće dvadeset jednom u ovom. I sve to vreme proteklo je u neprekidnom političkom, sociološkom, ideološkom, ratnom transu, nakon koga je nastupilo bezvremeno vreme apsolutne privremenosti svakog i svačijeg života. Sem života onih koji su mislili da se u istori-

ju upisuju i od smrti spasavaju „velikim delima“ uništenja i nasilja. A čovek se, kažu, razlikuje od životinje po svesti o sopstvenoj konačnosti. Kao da je bilo mnogo nesvesnih te razlike.

A sada hoćemo ili nećemo izaći na izbore još jednog septembra svih ovih godina. Ko je u stvari jači, oni „načeti svešću“, „dekadentni“, ili pak oni za koje je svaka dilema višak u shvatanju stvari.

Bitka je u stvari mnogo dublja, najdublja moguća u Beogradu, Podgorici, Banjaluci.

Dok muškatla cveta, da je vidimo. Da je ugledamo, da je prepoznamo. Kao sopstveni lik u ogledalu. Pred konačnim pitanjima života i smrti. Onim od kojih nas ne spasava nikakva ideološka, ili bolje rečeno teološka svest, u koju smo bačeni ni manje ni više nego poslednjih deset godina. Ovim putem odajem priznanje svim onima koji su u tom periodu uspeli da ostanu normalni, časni i pored svesti o svemu, aktivni.

Berograd, 19.08.1997.

TUČA, TUŠTA I TMA

Bilo je zar ne, mnogo smrti. Prvo su izašli tenkovi, 1991. Priroda, sve bi zamiralo, a onda se čuo huk i oni su išli - do tada Savezne skupštine. Po beogradskim ulicama ostajao je trag, onaj isti koga smo prepoznavali posle nekadašnjih prvomajskih parada. Tokom nastavljenih demonstracija kod Terazijske česme tadašnji aktuelni predsednik Vlade Zelenović izjavio je da je došlo do ugrožavanja, bez sumnje, inače ugroženih prava Srba u Stocu. Znam da na karti, kada smo došli k sebi, nismo mogli da nademo baš to mesto. Tako je rat, zbog unutrašnjih prilika „izvezen“, odgovornost prebačena na „drugu“ stranu i tim metodom je režim počeo da se održava do u beskraj. Stvarajući nacionalnu homogenizaciju na bazi ugroženosti od drugih.

Sećate li se Milijane Baletić, s kamerama RTS iza sebe? Ona je znala da sa šapicama punim prstena kuca na vrata jedne razorenje kuće u Vukovaru ne bi li u kožnoj jakni i u farmerkama saznala, „za nas“, šta se to tamo događa. Tenkove su sledili trombloni, bombe, mine, snajperi. A onda je, kao što su to zasigurno mogli znati i ovdašnji i međunarodni faktori, sve prešlo u Bosnu. Sećam se dana kada mi je Milovan Đilas rekao da će očigledno i na nesreću rat početi u Bosni.

Nasilje je bilo očito i u Beogradu. Viđali smo ga u toku rata koga nikad nije bilo i u toku mobilizacija kojih nikada nije bilo u vidu raznovrsnih „malih uličnih prizora“ (Brecht), koji upozoravaju.

Uvek kada na ekranu vidim ruku jednog od mnogih vojvoda kako s velikom šakom i velikim razdvojenim palcem zamahuje iz kratkog rukava, znam kako je to moralo izgledati na nečijem licu ili vratu, nastradalom od nepostojecih „paramilitarnih“ jedinica.

Sada se nasilje danas i ovde, posle Protesta i Demonstracija 1996/97, individualiziralo. Barem donekle.

Znamo, vidimo ko je prebijen, u koga se pucalo, u noge. Nasilje ima ime i prezime, naime, ono je još uvek „slučaj“. Hoće li biti ponovo „izvezeno“ u ostatak onoga što je preostalo od celine još uvek postojeće 1991. ili će eksplodirati ovde.

Možemo li ga, i moramo li ga zaustaviti pre nego što postane kolektivno?

Beograd, 26.08.1997.

SANTA MARIA DELLA SALUTE

Umro je Velimir Lukić. Novine su donele njegovu biografiju, radove, zaposlenja. Narodno pozorište. Duga bitka za život i smrt. Vest je objavljivana istoga dana kada i vest o tragičnoj pogibiji ledi Dajane. Toga dana, juče, prvog septembra 1997. u podne, imali smo u Centru za kulturnu dekontaminaciju već zakazanu konferenciju za štampu povodom smotre „Zabrinuti septembar. Žudnja za životom, Vilhem Rajh u Beogradu 1997“ u organizaciji Fonda za otvoreno društvo. Na toj pres konferenciji Milena Dravić je obrazložila ponovno prikazivanje filma Dušana Makavejeva „WR“ svojom željom i žudnjom da ponovo bude sa onima koji više ne stanuju ovde iz raznih razloga. Zoran Radmilović, Ljuba Andrić, Jagoda Kaloper, Ivica Vidović... Kao da je sećanje postalo imanentno životu, prema svim zaboravima koji su, u stvari, smrt. Kakav paradoks, u sredini do te mere instrumentaliziranoj para-mitovima i paristorijom, sećanje je potisnuto da bi se nad čovekom obavilo sve i svašta, a ono se javlja kao pobuna i žudnja za slobodom.

Držim pred sobom program predstave Velimira Lukića „Santa Maria della Salute“ izvedene u Ateljeu 212, 1980. godine u režiji Nikole Jevtića. Nije čudo što ovaj komad o velikoj i konačnoj ljubavi Laze Kostića izostaje iz Velimirovićevih objavljenih biografija. Jer, to nije komad iz njegovog kako kažu „antičkog perioda“, jedne vrste literature tako dobro pohranjene onim što se definisalo kao „stvarnosna literatura“. Na fotografiji su Gordana Kosanović (Lenka Dunderska) i Zoran Radmilović (Laza Kostić). Gordana, naša velika glumica, proglašena u jednoj sezoni za najbolju glumicu u Nemačkoj na nemačkom jeziku, umrla je na dan svoga rođenja u trideset i trećoj godini.

Ovih dana u Beograd ponovo dolazi Teatar AD Ruhr (sa predstavom „Zmijin svlak“ Slobodana Šnajdera) u kome je Gordana Kosanović sa Robertom Ćulijem bila motor velikih ostvarenja, onih koja nastaju iz ljubavi. Čujem Gordana kako u „Elektri“ urla nad svojom braćom i nad raspadom zemlje. To nema veze sa „stvarnosnom“ literaturom. Bilo je to zaista „iz arhetipa“.

Čujem Velimira Lukića, kome dugujem najproduktivnije duhovne časove „života u mladosti“, kako na nekadašnjem jugoslovenskom Sterijinom pozorju pred zoru i pred svima govori pesmu Laze Kostića, koju je, čini mi se, voleo više od svojih:

„Oprosti, majko sveta, oprosti
što naših gora požalih bor,
na kome se, ustuk svakoje zlosti,
blaženoj tebi podiže dvor,
prezri, nebesnice, vrelo milosti,
što ti zemaljski sagreši stvor;
Kajan ti ljubim prečiste skute,
Santa Maria della Salute“

Slava im i Hvala im i dobra sreća i dobro more svima onima koji žive i rade sa duhovima, sećanjima i sebi.

Beograd, 02.09.1997.

SLUŠAJ, GLEDAJ

Igrali smo predstavu „Čuj, mali čoveče“ po Vilhelmu Rajhu, ili, bolje rečeno, iz Vilhelma Rajha, u režiji Ane Miljanić. Uveče je u Centru za kulturnu dekontaminaciju, na dvorištu Paviljona Veljković predstava iznova restaurirana u obliku promocije Rajhove knjige, a, u stvari bila je to premijera života u jednom gradu koga pozorište pridržava do vidljivog, osveštenog. Znam da kritika (pozorišna) ostaje zapitana šta je u stvari videla, ako je videla, to jest kako odrediti žanr onoga što se zabilo, a nije se prikazalo, niti se tumačilo, već se očitovalo, zbivalo.

Tokom prve scene na Kalemegdanu, jutarnje, deset časova, dva penzionera razgovarala su o sličnosti, ili korenima katoličanstva i pravoslavlja, dok je jedna grupa na klupi bila u burnoj raspravi kome da se danas veruje, kome da se da glas. Kada je muzika počela i kada je Sonja Vukičević zamolila za igru, jedna dama u godinama je rekla „Ljudi, hajde da igramo, ne pamtim kada sam posledni put igrala“. Scena se zvala „Samo ti možeš sebe oslobođuti“.

U opštini Savski Venac Dragan Škorić tražio je državljanstvo, ono što je danas najteže dobiti, jer živimo u državama koje biraju svoje građane i kada je objasnio (Rajh) da koliko više ratova „za mir“ ima toliko je više granica, jedan od prisutnih čekača za državljanstvo, u nadi da će mu to pomoći, viknuo je: „Dete, tebe Sloba čuva, ne brini, predsednik te čuva“. Bila je apsolutna tišina u hodniku. Scena se zvala „Pasoš“.

U podne je hrabra manekenka Maja Atanasijević stupila gola na centralne stepenice Čumićevog sokačeta, a onda obukla sve ono što su kao vrednost projektovali „u ime naroda“. Narod je stao i video. Scena se zvala „Zašto kradeš svoju sreću noću kao lopov“.

U dva sata Jovan Ćirilov je izveo svoje goste, Cigane, Ivanu Kostić i Božu Matića na ručak - švedski sto u Hajat Hotelu. Marija Opsenica, „voditelj“ predstave, objasnila je istorijat švedskog stola, Ćirilov je govorio kako je stekao odnos prema hrani iz vremena svoje gladi. Ljudi su jeli, služili se, scena se zvala „Gladovao sam u detinjstvu“.

U tri sata sa dvorišta Centra krenuo je autobus Gradske saobraćaja, ali uzorito sređen. Čist, namirisan, sa travnatim tepihom. Stupio je na Slaviju u liniju 48, redovnu. Vozio ga je, kao i uvek vešto i profesionalno Slavoljub Mitrović. Nema ni jednog pozorišnog gledaoca koji se tako iznenadio, kao što su se putnici sa Slavije iznenadili vozeći se onako kako bi trebalo da se uvek voze. Scena se zvala „Čežnja“.

U šest su počele balote u Mirijevu, kulturni običaj koji izbeglice unose u mirijevsku stvarnost koja se inače sastoji od „Kasandre“ i „Bing“a. Scena se zvala „Plašiš se šta će tvoj komšija o tome da kaže“.

A onda je Dušan Gajić počeo dnevnik u 7 Studija B, govorieći o svom odnosu prema vestima i o uslovima u kojima on radi. Scena se zvala „Ko sam ja da imam svoje sopstveno mišljenje“.

U 21 čas u Centru je počela promocija knjige „Čuj, mali čoveče“. Govorili su Raša Popov i Kazimir Ćurguz. Sonja Vukičević je procitala svoje penziono rešenje, Maja je došla obučena i rekla šta misli o onome što se oko nje zbiva, Slavoljub je uveo autobus, u njega je ušla publika, Zoran Jovanović, domaćin Centra, najavio je svoje komšije balotare Dušana Plavšića, Srećka Božovića i Stojiljkovića Đura. Oni su govorili dalmatinski. Emitovan je dnevnik Studija B.

Šta se u stvari zabilo. Zbilo se ono što živimo, samo to ne primećujemo.

Bez pozorišta. Zbilo se toliko toga o čemu treba misliti. Ili što treba ugledati iako se vidi. Ostvaren je nalog iskusnog B. Brehta o Malom uličnom prizoru od strane dvadesetšestogodišnjeg reditelja Ane Miljanić. „Srećni dani čovečanstva prazne su stranice istorije“, rekao bi stari Hegel. Naše su pune.

Beograd, 09.09.1997.

KRIK DETETA

„Zavadi pa vladaj“, ili pravi haos da bi uvodio red, vodi rat da bi potpisao mir, budi „levica“ da bi podržavao desne snage koje prete terorom, da bi, opet, bio spasilac. Stotine fraza, stotine klišea, notornosti, banalnosti, i očiglednosti, a opet sve ide dalje po starom, godinama, samo se sužava teren. Do ovog ovde, bukvalno pod nogama. Haos, panika, strah. Ludi ljudi, tiskanje i mravljenje, srazmerno apsolutnoj neodgovornosti prema posledicama, za druge. Šta je svrha svega toga, šta je cilj. Prazna, pusta zemlja. Govori se o strategiji, pa o taktici. Ali, šta je sadržaj te taktike. Može li postojati vlast nad ničim? Može li postojati negativna dijalektika. Može! Mogu li dva i dva biti pet. Mogu.

Od svih vesti, od svih reči, od svih činova koji bljuju s TV ekранa polako počinje da mi biva najefektniji u mozgu onaj krik deteta iz storiјe „Bez reči“ (BK). Kroz sve zvuke dete viče „U pomoć“.

Ne bih da opisujem decu. Ni onu koje više nema, ni onu koja su došla i čiji je pogled takav da bolje da nas nisu ni videla. Devojčica Zec. Ne bih da opisujem ni onu između čijeg su pogleda i naših očiju stala sva ona mnogo nesrećnija dečja lica, pa se voljno pribiramo da im to ne pokažemo. I tako godinama, od Vukovara, preko Srebrenice, do Krajine. Do Kragujevca, ili do Beograda. U autobusu dete plače. Dete plače u avionu. Dete plače na ulici. Dete plače u školi zbog nemanja, zbog državljanstva, zbog upisa i raspisa, dva deteta traže bananu, majka kaže nema, oni traže bananu, majka kupuje jednu i deli je na dva dela, za dva deteta.

Meril Strip, Sofija u filmu „Sofijin izbor“, treba da odluči koje dete predaje nemačkom oficiru, pred vratima koncentracionog logora, pred žicama. Taj film je bio davno prikazan na našoj televiziji, negde devedesetih, bila je zima,

i počelo je sve to, sve ONO poslednje, krajnje, što je logično, što znaš, samo kako da se to ne dogodi. Nije u pitanju ni ideologija, ni nacija, ni religija, ni politika, iza svega postoji samo ona koja treba da odluči između dva deteta.

I pre nego što svako od nas potegne kamen, pušku, nož, pištolj samo neka prizove u svest plač deteta. To je jedina odluka koju treba doneti, kao svih ovih godina. Jer, deca plaču, kad nisu u TV spotovima. Ili, druga deca plaču. Čija će deca plakati. Naša će deca plakati. Sve ostalo je čutanje (Hamlet). I nacija, i ideologija, i politika, i religija. Ma koliko vikali. Pre i posle Dejtona.

Beograd, 16.09.1997.

ČISTE RUKE

Naravno, svi čemo govoriti i pisati o rezultatima izbora. Ali, na osnovu interpretacija rezultata čini se kao da će ponovo uslediti protesti i šetnje. U svakom slučaju bili smo toliko odgovorni da čemo odlučivati između Lilića i Šešelja. Hajde još jednom da se setimo Kamijeve rečenice: „Vlast terora počiva na slabosti liberala“.

Da nismo mi to bili jedan period u Vajmarskoj republici? I šta sada imamo da kažemo, da je to tako zato što je onaj onde i tada rekao za onoga onde ono. Ili je onaj nedovoljno čist, a drugi nedovoljno prljav. Prema čemu i kome smo odgovorni. I ko je za šta odgovoran. Za rat, na primer. Za raspad zemlje. Za mrtve i iseljene.

Baš u vreme izbora imala sam priliku da autobusom prođem od Beograda do Cetinja i nazad. I kada čovek pogleda „šta nam je on dao“ i šta smo nasledili i šta mi radimo po toj zemlji, nije li u redu upitati se šta su uzroci, a šta posledice svega onoga što činimo ili ne činimo.

Da li smo mi na ovoj zemlji slučajno, ili sa nekom namenom i svrhom. Jer u čemu je problem parkiranog najnovijeg modela „mercedesa“ pored kafane, motela u kome se ne da izdržati. I šta je priroda tog raspada između ispoliticiranog i izideologiziranog načina mišljenja i neprekidne „rdave beskonačnosti“ stavnog života. Od Beograda do Cetinja i nazad.

Svi sede, pogotovo muškarci, po kafanama i raspravljuju dok rastu gomile đubreta oko onoga što zovemo gradovima. A svaki političar pomije reč „civilizacijski“. A to se sedenje naziva bavljenjem politikom i velikim, ključnim problemima. I šta je u odnosu na to nešto izbeglica, žena, dece, nesreće. Kada mi imamo da rešavamo istoriju. Rečeno je ako ne znamo da radimo, znamo da se bijemo. Jesmo li to čuli.

A onda se to zove nacionalnim, istorijskim, ideološkim ili religijskim pitanjem. To što nema eksera, ili nema testera, ili, ili... Nema mnogo krava i ovaca usput od Beograda do Cetinja, kao u Francuskoj, ni konja nema, ali je bilmeza u izobilju.

Zato ima oružja, i „mercedesa“, i džipova i mobila. To je istorijski, i što ne bi živelj kada je slavnije dok drugi umiru. Zaslužni za umiranja, nikada življi, pljačkaju, rasejavaju i proganjaju još preživele. „Civilizacijski“. Za njih se i glasa, oni i pobeduju. Još preživelici gube bojkotovali, ne bojkotovali. „Civilizacijski“.

Beograd, 23.09.1997.

NEBO NAD TEBOM

Dogodi se u postdejtonskoj Srbiji da čoveka zaboli glava, tako da tačno znate da sledi apopleksija. To se dogada tada kada se istorija i stvarnost tako iskrive i preimenuju, tako krivotvore i upropaste, tako dovedu do apsurda da je reakcija prosto biološka. Kada je umro Koča Popović, oktobra 1992., na osmrtnici je bilo potpisano pet narodnih heroja Narodnooslobodilačkog rata, još živih i posle Vukovara, a pre... Ovog rata. Tada smo u Beogradskom dramskom pozorištu rešili da odigramo Eshilovu „Sedmoricu protiv Tebe“, čini mi se, najbolju predstavu Nikite Milivojevića. Jer je na osmrtnici stajalo i ime Voja Kovačevića, generala i narodnog heroja, koji se sa šestoricom braće, heroja, borio i izborio protiv okupatora za nekadašnju Jugoslaviju. O čemu je napisao jednu od najlepših i najtraumatskih knjiga o streljanom ocu i braći borcima iz Drugog svetskog rata „Pod otvorenim nebom“, bez pljuvanja istog kada je to bila moda osamdesetih, moda koja je skupo plaćena. Nismo znali dugo ko je glasnik koji dolazi na kraju predstave i konstatuje kako su i Eteokle i Polinik isto, i kako ih treba baciti u isti grob, a onda počinje „novi vrli svet“ u Tebi. No, onda su u stvarnosti neki ljudi iz pozorišta već bili u uniformama. Glasnik, Uliks Fehmiju obukao je uniformu ispod odela. Kada se svukao govoreći tekst Glasnika, bio je u crnoj uniformi i na glavu je stavio fašističku kapu. Tako se završava predstava, bila je 1992.

U petak, 27.septembra 1997, u podne, Vojo Kovačević je bio pod cvećem u Kapeli na Novom groblju. Mnogo belog cveća. Generalu i heroju vojska je odavala poštu. Pucali su, prethodno sasvim nemarno oslonjeni na puške, jedan je imao prekrštene ruke, a drugi, pored kovčega, nešto je mahao onima ispred kapele. Plotun. Nisu bili u crnim uniformama, kao u pozorištu, ali su bili u maskirnim

uniformama. Šta se, u stvari, dogodilo. Ko je, u stvari, i kada izdao otadžbinu.

Odlazim u kuću Mine i Voje, Kovačević. U ogledalu стоји слика Mine i Voja, na Stradunu u Dubrovniku, prekrasnom. Na Stradunu ljudi koji su ga zaslužili. Mina i Vojo.

I što reče Nina Udovički, i ne treba da imamo ulicu Ive Lole Ribara, ni Save Kovačevića. Nismo ih zaslužili. I ne treba general Perišić da šalje saučešće Mini Kovačević došavšoj iz Litve pravo u Narodnooslobodilačku boru, za navek, u ovu zemlju, nosiocu spomenice i piscu knjige „Libera, via, via“. Sloboda je samo Minina i Vojova. Na Stradunu.

Beograd, 30.09.1997.

SVI SMO OVDE JEVREJI

Tu, pre neku godinu, jedna mlada dama u vreme jedne konferencije za štampu, reče „čaršijska javnost“.

Čaršija i javnost trebalo bi da jedna drugu isključuju, no kako kod nas ništa ne isključuje ono drugo, ili sve može biti na jednom mestu, ništa tačnije od toga. Mi živimo u čaršijskoj javnosti, u kojoj je sve moguće sem mogućeg i logičnog.

Ljudi su, kažu, nekada, ne mogavši da objasne grom, pripisivali prirodne pojave Bogu. Nemoćni da vide cilj, svrhu, prirodu, razlog ponašanja ljudi od politike, naša čaršijska javnost govori o osveti, novcu, sujeti. Upravo zato što ne postoje javni, politički, kolektivni razlozi za postupke sa, na žalost, dalekosežnim konsekvenscama. Po čitavu zajednicu. Prenebregavajući društveno biće, ljudi od politike, u stvari gube sopstvenu sudbiju. Ko može da iznese svoj program i svoj život do kraja, po svaku cenu. Zašto je veliki cilj zamenljiv sa nekoliko tričavih razloga. Zašto nema veličine. Zašto ljudi koji bi mogli biti heroji, to nisu. Zašto se ne sećamo samih sebe kada smo bili najbolji i najlepši.

Zato što se više ničega ne sećamo.

Pa najgore, postane najbolje, pa najkrvožednije najmirotvornije, pa najružnije najlepše, pa najmračnije najsvetlijе, pa najstrašniji put onaj kojim neko hoće da kroči, pa najjezivija biografija ona koja postaje primernom. Zato što se нико ne oseća dovoljno čist da imenuje zločin. „A zločin truli, zadah mu se do neba diže.“ Neimenovanje zločina čini da je sve posle toga moguće. Zločinac na vlasti izgleda nam kao indulgencija za sopstvenu odgovornost, kao kontestacija „pravednosti“ naše čaršijske javnosti. Tokom svih ovih godina lakše je ničega se ne sećati. Ništa ne povezati. Jer, tamo ima svašta. Zato slušamo baš sada

fašistu kako zastupa građanske teze. Koje je trebalo da zastupa neko drugi. A nije. Jer se plašio „nepopularnosti“ u čaršijskoj javnosti, jer je ustuknuo pred mogućnošću da mu zločinac ne spočita sve od početka do kraja, sve „nečistoće“ na osnovu rasne, klasne, polne, ideološke, porodične, a naročito komunističke pripadnosti. Jer je to bio „trend“ u čaršijskoj javnosti. Pa i stvarne grehe uvek manje od zločinčevih.

Mi smo svi ovde namački Jevreji. I to nema veze sa klasnom, rasnom, verskom, polnom, porodičnom i svakom drugom pripadnošću. Već sa zločinačkim volontarizmom principa vlasti koji indulgenciju nudi samo sebi, a narodu ostavlja odgovornost za zločin. Jer Srbi nisu takvi, već je zločin koristan. Za vlast. Ali samo jedno vreme, ma koliko ono trajalo. I narod nije glup i primitivan kako njegove vode vole da kažu. I na kraju, posle svega, voli veličinu i poštuje heroje.

Beograd, 07.10.1997.

FILOSOFIJA U BUDOARU

Davno pre rata počelo je to po čemu se moglo prepoznati šta dolazi, pa ako to već nije bilo jasno po verbalnim iskazima i stvarnim postupcima, onda je moglo biti ugledano u snimcima iz donjeg rakursa, u rasporedima masa, po govornicama, po impersonalnim pogledima u daljinu, iznad ljudskih glava. Dakle, bila je to veoma precizna ikonografija populizma, pa potom nacionalsocijalizma.

Uvek mi se čini da je bar na osnovu tih konačno čulnih elemenata moralo biti osvešteno barem kod jednog broja ljudi to što proizilazi iz takve estetike - nasilje u najrazličitijim formama.

No sada smo u postdejtonskoj Srbiji. Koja ima svoju modu. Pre neko veče tekla je na televiziji Pink neka vrsta budoarske rasprave o svemu i svačemu, o sukobima u koaliciji Zajedno, o porodičnim i političkim prilikama, pa je i rat pominjan, pa onda o BK-televiziji, pa ko je tamo bio, pa ko otišao, i onda se na kraju kao sagovornik Verice Bradić pojavio transvestit Vjeran ili Merlilin i ona je rekla: „Ja sam profesionalna kurva“. Bilo je to sjajno. I tačno.

Nije ovde reč o tome ko je bio u toj emisiji, šta je govorio i zašto. Već je reč o tome kako izgleda restauratorska moda postdejtonske Srbije.

Sve je, naime, bilo u plavom. Učesnici emisije sede na nekoj vrsti tapaciranog, pufastog podijuma, veoma nalik na bračni krevet. Pa su sada na tome plave stolice, s cvetnim dezenom. U kojima su sagovornici jastucima dobro stešnjeni i ukroćeni. Okolo i naokolo vise venecijaneri, plavi, kao neka produžena, rastegnuta jaja.

Tokom razgovora čuje se, od strane veoma uvaženih muzičara, neko preludiranje po različitim instrumentima. Govori se o ratu, a klavir diskretno dodaje svoje. Tu je i

publika koja događaj prati preko nekih stepenica, rampi u čijem dnu svetlučaju lampioni. Ima jako mnogo plavih stvari u plavom prostoru.

Kamera sve to snima preko leđa jednog čoveka za koga ne znamo da li je posmatrač ili službeno lice. Za vreme emisije teče kajron na kome su ispisani svi designeri obuće, odeće, frizura i nameštaja, za ovu priliku, u plavom, za ovu zabavu nonšalantnu, razbibriznu, frivolu. U ugлу treperi „Pink“ u roze.

Stigosmo, konačno, do restauratorskog, dvorskog imidža. Kojim je jasno naznačena naša plava i ružičasta budućnost, naša kodirana vladajuća estetika. Koja se, razume se, ne vidi samo na „Pinku“. Već se svakodnevno realizuje i u čvrstoj gradnji. Tako da se ne radi o virtuelnoj stvarnosti. Već o ozbiljnim dostignućima i rezultatima teorije i prakse tla i krvi.

Beograd, 14.10.1997.

Arne Rut kaže da su Nemci okupirali druge zemlje upravo zato da bi uništili, istrebili Jevreje. Da bi se etnički očistili. Razgovaramo dugo, o čemu drugom do o fašizmu, koji se mora zaustaviti. Na vreme, ako je moguće. Svuda. Pa i u Jugoslaviji.

Beograd, 22.10.1997.

BUKTINJA NAD TEATROM

Stokholm je lep grad. Iz dana u dan znam o njemu sve više, idući od prostora do prostora u potrazi za onim mestom gde će se ostvariti projekat „Remapizacija“ Centra za kulturnu dekontaminaciju, projekta o granicama, o reinterpretacijama istorije u maju i junu 1998. kada Stokholm ima biti kulturna prestonica Evrope.

Idem od pozorišta do pozorišta, od prijatelja do prijatelja, od zgrade do zgrade, od galerije do galerije, od prostora do prostora u kome je nekoć bilo nešto drugo - fabrika, garaža, električna centrala, železnička stanica, a danas je to topomin na kulturnoj mapi grada, koji zna da svakodnevno kulturu živi.

Sećam se kako smo tražili prostor po Beogradu za rad Centra za kulturnu dekontaminaciju. Godinu dana, i više. Prostori u vremenu. Do Paviljona Veljković, prostora u vremenu. Koji sada traži nešto u Stokholmu. Sreće ga. Putovanje. Nije li priča o „Remapizaciji“ priča o mogućnosti ili nemogućnosti putovanja? O mogućem i nemogućem?

I idući od pozorišta do pozorišta u Stokholmu, od prostora do prostora, saznajem da Jugoslovensko dramsko pozorište gori. Nema drugog pozorišta u Jugoslaviji s tim imenom. Pozorišta koje se tako zove. Mislim na mozaik u foajeu pozorišta, osnovanog 1947, na kome su buktinje naših Republika. I na plamen pred mozaikom. Gori. U godini 50-godišnjice pozorišta! Kako su oni mislili da na osnovu paraistorije ili svoje istorije sruše, unište, našu istoriju. S kojim pravom? „Remaparacija“.

Danas, 21.oktobra, osvanuo je u Stokholmu podlistak Arne Ruta u „Dagens Niheteru“. Kakva hrabrost! Podlistak govori o učešću Švedske u holokaustu, o kolaboraciji Švedana s Nemcima za vreme Drugog svetskog rata i o koristi koja je iz toga proizašla.

ŽIVI I MRTVI

Mrtvih je ovde sve više i više. Tako je od kada ne postoji istorija. Od kada smo više nego ikada kao ljudi i kao društvo privremenici, ili bez prošlosti, ili bez budućnosti. Ili od kada je po nekim naša budućnost isključivo njihova sadašnjost. Za te za koje je istorija isključivo njihova, strahotno ubistvo dečaka Dušana Jovanovića rezultat je svega drugog, samo ne njihovog delovanja. Protestuju oni i protiv rezultata izbora u Crnoj Gori. Tvrde da su pobedile balije, balisti, separatisti, izdajnici, a ne gradani. To što radi RTS nije više „govor mržnje“. To je izazivanje nacionalne, verske i rasne mržnje. I vođenje rata protiv građana.

Čemu sve to vodi? Kojom će zemljom vladati, koji će se to ljudi predvoditi, ko i šta će ostati posle svega i na kom terenu i pred kim će se to demonstrirati moć, i vlast. Po kojim drumovima i kuda će voziti svi ti automobili, pred kim će se to vlastodršci pokazivati, s kim će se to razgovarati preko mobitela. Sa živima ili s mrtvima.

Alogičnost, potpuna i definitivna moralna i svaka druga neodgovornost, paradoksi, bespravno pozivanje na ono što su izdali upravo oni koji se na to pozivaju, preimenovanje, lažno svedočenje, paralelni svetovi, udvojena, zrikava stvarnost, negativna dijalektika, sve to stvara fizički i mentalni bol. Sve dok se živi i mrtvi u potpunosti ne zamene, i dok ne pogledamo i ne ustvrdimo šta se to, u stvari, zbilo. Dotle će svako sahranjivati svoje mrtve i neće postojati ono što je kolektivno svesno, ili nesvesno. Neće biti istorije.

Beograd, 28.10.1997.

DOMOVINA U SLOBODI

Naše kolege iz Teatra A. D. Ruhr u Milhajmu, posle dvanaest godina napora i gradnje u svakom smislu, reperetoarskom, arhitektonskom i političkom otvorile su svoj novi teatar, novu kuću u kojoj je premijerno izvedena predstava „Pinokio Faust“ u režiji Roberta Ćulija i u dramaturškoj verziji Helmuta Šefera. Istovremeno kuća je otvorena i festivalom Postjugoslovenskog pozorišta na kome su učestovale predstave iz Beograda, Zagreba, Ljubljane i Sarajeva, a posle svega održan je seminar sa temom „Šta sada“.

Ako postoji postdejtonska tema onda se ona očitovala na ovom festivalu. Teatar A.D.Ruhr ima četrdeset ljudi, glumaca, tehnike, administracije... Pozorište se sastoji od otvorenih, širokih, nezakrčenih prostora u kojima se radi. Radionice su uređene isto tako funkcionalno, svetlo i jednostavno lepo kao i kancelarije. Ulazite iz jednog u drugi prostor, baš kao što iz kancelarije upravnika Ćulija možete ravno na scenu. Scena, pozorište deo je doma ovih ljudi. Iz prostora za igru kroz velika bela staklena vrata možete pravo u park, ili iz parka u predstavu. Većina glumaca i administracije prisustvuje i uzima učešće u svakom događanju, većina ih je bilo na svim predstavama, uzimali su učešće u razgovorima i seminarima.

Tako je predstava „Pinokio Faust“ izražavanje, analiza i igra, sumiranje naše lične i kulturne etnogeneze sred evropskog nasleđa i iskustva.

Hoću reći A.D. Ruhr je emocionalni sistem u kome se ne razdvaja estetičko od etičkog, scena od prirode, zrelost od detinjstva, prednje od zadnjeg, sistem pažljivo stvoren da bi se uspostavili i kritičnost i kontinuitet, da bi ljudski život bio uspravan, dostojan, a izraz jednostavan i pun smisla, lepote, naravno.

U ovom sistemu našla su se mnoga iskustva, stavovi, opredeljenja, generacije iz različitih sredina nekadašnje Jugoslavije, što se sada naziva regionom. Bilo je puno „spoljnog“ i „iznutrašnjeg“ očekivanja, nade i straha. Bilo je svega onoga karakterističnog za postdejtonski period, i mnogo toga uzajamno neočekivanog. Neko je ustvrdio i da je to generacijski problem. Naime, postoji razlika između nas koji smo se formirali davno u toj nekadašnjoj zemlji i onih za koje je nova zemlja početak, odnosno jedina istorija i datost.

Ja lično mislim da nije u pitanju razlika između shvatnja domovine, dakle mislim da pitanje nije nacionalno, već da je ideološko, da se sastoji u shvatanju slobode, baš kao što je to i pitanje moderne i postmoderne. U redu, pa i ako recimo da znamo šta to nekad nije valjalo i nijećem da je ikada kao logično postojalo, što je to što je novo i šta je time dobijeno. Kako odgovoriti fragmentarno na celost mesta i vremena zbivanja u Teatru A. D. Rur koji ima jasan odnos kako prema svima nama tako i prema prilikama i svome mestu u sopstvenoj zemlji.

Beograd, 04.11.1997.

KOMISION KULTURE

Nije reč o sadržaju određene emisije iz kulture, kako se to već uobičavalo reći, niti o sadržaju ove emisije uopšte na televiziji „Politika“, već o njenom nazivu koji glasi „Komision kulture“. Na BK-televiziji dnevna najava kulturnih zbivanja zove se „Hrana za glavu“, a na Trećem kanalu TV Beograd tekla je i teče „emisija iz kulture“ koja nije pripremljena od strane redakcije RTS za kulturno-zabavni život, ili sportsko-rekreativni, već od posebne redakcije i zove se „Time out“, možda po ugledu na jedan svojevremeno poznati časopis za slična zbivanja.

U čemu je stvar s komisionom kulture i zašto je kultura u komisionu i da li to znači da se ona nalazi u seknd hend šopu. Ili se ide u šoping kada se ova emisija gleda. Kakva je, u stvari, veza tajna, ili javna između kultura i komisiona i da li se misli da je komision kulture ili je kulturno ono što je u komisionu. Ili tu postoji odnos prema cenama u komisionoj prodaji. I zašto bi kultura bila ili jeste neki time out, neko vreme kada se igra zaustavlja, kada nikog nema na terenu, kada je to neko vreme vanvreme.

I ima li veze komision kulture s kioscima i turbo-kućama, kako nazva novokomponovana zdanja u mermeru, gipsu, gvožđu i pločicama, jedan mladi arhitekta pre neko veče na RTS. Jesu li to rezultati teze o krvi i tlu. Upravo onako kako ima veze domaći fašizam, a ne „skin-hedsi“ „uvezeni sa zapada“, s „priateljskim“ odnosom prema Romima trenutno „u našim prostorima“. Dakle, jesu li kiosk, turbo-kuća i nešto što se zove komision kulture rezultati načela da mi treba da postanemo kolonijalna sila s rezultatom statusa kolonije u odnosu na kolonijalnu robu. Te tako znači da bi komision za kulturu bio mesto gde se po nižoj ceni može kupiti ono što je već negde i neko nabavljeno po višoj. Možda baš kod nas. Ili da sve stavi-

mo u „Time out“ do nekih srećnijih vremena u kojima bi kultura cvetala, u našem zagrobnom životu.

Beograd, 11.11.1997.

ZEMLJA, AH, ZEMLJA

Ono što se danas zida po Beogradu, s časnim izuzecima, toliko je nakazno kao i činjenica da je i iz Beograda toliko toga „negde drugo“ srušeno.

U Beogradu niču favele u čvrstom stanju koje će uskoro stegnuti grad, tako da će svaka njegova funkcija biti dovedena u pitanje. Stambeni objekti niču u centru grada, dok se na rubovima dižu poslovne prostorije, verovatno u uverenju da će „klijenti“ biti impresionirani sumnjivim ukusom kao dokazom moći „biznismena“. Šoping centri s koncentracijom uvezene ili švercovane robe počinju da nalikuju kupleraju u kome se i prodavac i kupac osećaju nekako poluilegalno.

Pred Nemačkim konzulatom u Birčaninovoј stotine ljudi svakodnevno i svakonoćno čeka na vize. Ugao više, u ulici Kralja Milutina, već tri godine raste sprat po sprat zdanje u kome, bar za sada, ne vidim nikave garaže. Sobraćaj je u ulici gotovo onemogućen. Automobili su trenutno parkirani bukvalno u tri reda. Odbrana kapija na koje se mora izaći i ući svakodnevni je posao. Još jedna nova zgrada na samom uglu Birčaninove i Kralja Milutina preti da izade na ulicu.

Deseci balkona imaju čast da se nadvise nad neopisanom bukom automobilima i sigurnosnih sirena dok ne pređu preko ulice i mostovima se ne spoje sa sličnom takvom zgradom preko puta.

Kažu kako je salon smišljen u doba prvobitne akumulacije u Londonu, kada se građanin i posednik odvaja debelim zavesama od blatinjavih ulica po kojima su rovali ljudi i maštine. Ne znam koji će „Đorđević“ uspeti da podvoji našeg posednika svih naših života od stvarnosti, od svih naših života. Možda će to uspeti nova, lepša od svih starijih, Trijumfalna kapija u Užičkoj ulici, na čijem drugom

kraju ispod ogromnog zida koji uliva autoritet, kamioni u najmanjem mogućem roku odvoze tone iskopane zemlje, ah, zemlje, i travnjaka.

Možda će tu biti garaže iz Bulevara mira.

Interesantno je koliko novozidarima smeta prostor. Oni prosto ne znaju šta će s njim. Ne može biti travnjaka, ne može biti vazduha, sve ima da se popuni korisnim, da se iskoristi. Zid na zid, balkonče na balkonče, cveće i biljke imaju da su u žardinjerama. I ako treba, imaju da budu veštačke rampe i straže na prelazu iz jednog dela grada u drugi. Rampe će biti naplatne, ili će se posedovati određene knjižice, propusnice, pasoši. Koje će kontrolisati pripadnici takozvanih paramilitarnih formacija. Tako će se umnožiti broj naših omiljenih granica, i svi će imati priliku da budu građani i graničari. Samo što nigde neće biti zemlje u čije ime se ovako lepo gradi. Iz najpatriotskijih pobuda. Koje su ispale tako korisne, po kvadratnom metru.

Beograd, 18.11.1997.

POSLEDNJE ZVONO

U mladosti nekih od nas, ono što bi se moglo nazvati vaspitanjem ili obrazovanjem išlo je svakako putem konfrontacije sa smrću, ili ako hoćete u pripremi za doček smrti. Šta je drugo moglo biti razlogom čitanja knjiga ili posmatranja. Bila su to vremena ličnih vežbi za „bačenost u svet“. Otuda je i bavljenje estetikom bilo ontološko, naime, bili smo zagovornici ontološke estetike.

Onda je uništen svet, bolje rečeno uništena je zemlja. Izronilo je saznanje da ta, recimo, opšta činjenica, može biti isto tako bolna kao i smrt najbližeg. Došlo je vreme kolektivne smrti i individualno je bačeno u ideološko, odnos prema smrti postao je stav prema svemu što se događalo. Tako je bilo u ratu, estetičko je svakako bilo deo toga. Stav prema kolektivnoj smrti zahtevao je ideološke opredeljenje, protiv smrti zemlje i ljudi. Tako su neki individualisti postali antiratni borci. No, sada smo u postdejtonskom stanju, ili regionu, ili periodu. Smrt se individualizira, a ima je mnogo. Naime, na groblju je nemoguće ne osećati, ne rekapitulirati što se sve, za ime Boga, s nama i među nama, dogodilo. Za vreme ovih njihovih desetak godina.

Mora biti da je grob Biljane Jovanović tako sklonjen u zavetru, a tako postavljen prema suncu da je na njemu iznikla crvena ruža. Nisam prošla kroz ovovremeno školstvo da bih bila takо maknuta da imam pretenziju da kažem nešto novo o smrti. Isuviše je arivističkog i novokomponovanog. I vi koji čitate „Danas“, možda još uvek i nešto drugo čitate, sem novina, uopšte. Samo bih htela da se nekako zna da se u času smrti Andreje Mijač, Vuka Babića, Stanislave Pešić i Ivana Đurića, ovih dana, sumira ono što je bilo i što jeste, da se na groblju stoji pored njih, s čitavim, iako još uvek ne celim životom. Individuum se kroz paniku, strah i odgovornost probija do

čistog bola, do smrti. U našem gradu ima svačega, prvobitna akumulacija kapitala, kažu. Ali nema zvona. Ona su duboko u mozgu, u duši, u detinjstvu, u mladosti, „u oku uma mog“. I zvone kao „poslednje zvono“ za Biljanom, Miladinom, Vladanom, Vukom, Vojom, Andrejom, Stašom, Ivanom.

Beograd, 25.11.1997.

ISTAKNUTI GLUMAC RADE ŠERBEDŽIJA

Koji je dalje po Mira Marković „provincijalni smutljivac i frustrirani folirant“. Mira Marković ne vidi zašto „taj smutljivi emigrant iz Zagreba svoju folirantsku rolu ne igra na nekom drugom mestu na Balkanu i u Evropi. Nema smisla zaista da Beograd sam od sebe pravi smetilište za sav intelektualni i moralni otpad iz bivših jugoslavenskih republika“.

Zašto je i kako Rade Šerbedžija tako iznarvirao Miru Marković. Zato što je „čas Srbin, čas Jugosloven, čas Ličanin, čas građanin sveta“. Ili zato što je „angažovani intelektualac i razočarani umetnik. Bio je depresivan, ciničan, tužan i arogantan“, kaže Mira Marković.

Koja nije tužna jer „i sankcije su ukinute. Pa sada imamo hranu, lekove i grejanje“.

Sećam se, što je sigurano tužan čin svih telegrama na portirnici Beogradskog Dramskog Pozorišta u kojem je 1991. Rade Šerbedžija igrao i u kojima je pisalo: „Tudinče, vrati se u Hrvatsku, pa tamo Tudmanu pokazuj svoj tužni lik“.

Budući da je Mira Marković kritičar ovog društva „sa strane“ možda bi mogla uočiti neku vezu između tadašnjih „odjeka i reagovanja“ i slanja pozdravnih telegrama i onoga što sada govori. Jer u pravu je kada kaže da ne zna „zaista šta u ovom 'konceptu' preovladava: glupo ili nemoralno“.

Zaista, zašto je baš Rade Šerbedžija tako snervao Miru Marković. Zato što se seća i to trideset godina, zato što je živi Jugosloven, jer mnogi su to bili po zadatku i to sada više nisu, jer nikada ništa i nisu bili.

Istina, i ljudi iz generacije pedesetih svakodnevno umiru, neki mladi se bacaju kroz prozor, ali ipak ih dovoljno ostaje da bi se svako sećanje, svako svedočenje i svaki stvarni kontinuitet do kraja zatro.

Zbilja šta da radimo sa Jugoslovenima?!

Nekako se sa „patriotskim snagama“ da izaći na kraj, koalicijom ili likvidacijom. Ali šta da radimo ako se taj jugoslovenski „otpad“ ponovo skupi po Beogradu. I šta da radimo sa Jugoslovenima kad oni nisu kontinuitet vlasti koja je uništila Jugoslaviju. U prisustvu Šerbedžije je očigledno da vlast SRJ, vlast u kontinuitetu jeste antijugoslovenska. Vlast u kontinuitetu je nestajanje ljudi u Štrbcima, etničko čišćenje sela u Sremu, Dafiment banka, grаница kod Šida, Soča im je daleko, deložacije, mahanje dečijim pasošem, ubistvo deteta, romskog deteta, zato što je Rom, na kućnom pragu...

Tačno „otpad“ je otpao. Od čega? Od lažne levice. „Otpad“ je opasan jer Mira Mirković svakako zna Lenjinovu tezu da se Crkva održava šizmama, a Partija čistkama. U prisustvu Jugoslovena to je očigledno.

Šerbedžija Ličanin nervira zato što Ličana u Lici više nema, a vlast u kontinuitetu i dalje ima. Šerbedžija Srbin iz Hrvatske nervira, zato što su Srbi iz Hrvatske van Hrvatske, a vlast u kontinuitetu je ovde. Šerbedžija Jugosloven nervira jer je vlast u kontinuitetu antijugoslovenska.

Šerbedžija, Jugosloven je tužan jer je vlast u kontinuitetu jedina izvela tenkove na Beogradane, a policiju na sve gradove u Srbiji. Šerbedžija je depresivan zato što svako kome prne može mu se da uzima meru njemu - Jugoslovenu, a vlast u kontinuitetu sa društvom je uzela meru Jugoslaviji, i ambiciozna je da uzme meru svedoku Šerbedžiji. Šerbedžija je ciničan i arogantan „jer šta je on Hekubi, a šta Hekuba njemu“.

Beograd, 02.12.1997.

LIV ULMAN, KĆI

Bila je u martu ove godine, pred Novu 1998. godinu evo je opet u postdejtonskoj Srbiji: preksinoć u Jugoslovenskoj kinoteci prikazan je njen film „Kristina, Lavransova kći“ u okviru nedelje norveškog filma, a rađen prema knjizi dobitnice Nobelove nagrade za književnost Singrid Unset.

Na projekciji nije bilo mnogo filmskog i pozorišnog sveta. Kako i zašto se beogradска „čaršijska javnost“ atomizira i kako „čaršijske javnosti“ postaju sve manje i paralelnije neka bude reč ovde nekom drugom prilikom. Koliko i kako želimo da odemo u Evropu i svet, a koliko smo koncentrisani kada svet dođe ovde. Kako je i zašto to tako. No reč je sada o filmu Liv Ulman „Kristina, Lavransova kći“. Mnogo je kod nas bilo reči o istoriji i patriotizmu. Istorija, barem ova skorašnja, rado se zaboravlja, a patriotizam postaje metoda za osvajanje „mesta pod suncem“ unutar novostvorenih država. Smeštanja i grabljenja unutar novih prilika.

A onda dolazi film Liv Ulman o istoriji zemlje iz koje je potekla, i o njenoj sadašnjoj lepoti. Srednjem veku pred Reformaciju, i o planinama, kamenu, moru, snegu i šumi koji se i sada daju videti. Unutar toga reč je o deci, ljubavi, majkama i kćerima, sinovima i očevima, očevima i kćerima, i o veri. O bolu i o odgovornosti, o saznanjima i o strasti. O putu i o sazrevanju. Film je strog i nežan, rađen potezom renesansnog majstora, prizori su nalik Brojgelovim slikama. To je film velikog umetnika Liv Ulman i film kćeri oca, otadžbine i prirode. U filmu „Kristina, Lavransova kći“ istorija je detinjstvo, a put do dostojanstva i ponosa ranjiv je, ozbiljan, strašan i lep. Košta mnogo po snegu i kiši, za vreme oluje, po blistavom danu, uvek. Dok ovo beležim znam da je pre nekoliko trenutaka umro Lazar Udovički, španski borac. Divim se njegovoj borbi i njegovom životu.

Ima ljudi kontinuiteta, snage, koji se nose sa sopstvenom sudbinom i sa sudbinom svoje zemlje, do kraja. Svoje ideje o vlastitom životu i njegovom smislu. Koji pеваju svoju pesmu. Konsekventnu, lepu i dostoјanstvenu. Ovoga časa mogu samo da mislim na kćeri i očeve, na Liv Ulman i njen način da bude kći i na Lazara Udovičkog i na njegov način da bude otac.

Beograd, 09.12.1997.

STIĆI ĆE TE MAJČINA KLETVA

Ima jedno dete, malo, muško, koje pokušava, uz pomoć stručnjaka, da udene iglu kroz neku vrstu devdira i da napravi iglom i koncem putaču, onako kako smo nekada svi kao deca radili na časovima „domaćeg rada“ u školi. To je za njega dug i naporan proces kao i za stručnjaka jer ono ima cerebralni poremećaj sa kojim se rodilo. Znači, u desetoj godini ono uči taj potez, dostupan svima koji ne boluju od bolesti koja je njega snašla. To dete polako i mukotrpno olovkom ucrtava sat na ruci, jer bi jako, veoma jako želelo da ga ima.

Ali taj sat nije sve što bi deca, njihove majke koje borave na određenju, lekari, sestre i ostali stručnjaci trebalo da imaju u bolnici za cerebralnu paralizu u Sokobanjskoj na Dedinju. Deca često nemaju veš ispod trenerke. Nemaju ni cipele koje bi inače trebalo da budu propisne, ali „Rudo“ to više ne može da isporuči, kaže doktorka. Hranu uglavnom čini sočivo, leća. Učila su stara, iako održavana sa puno pažnje. Svaka prostorija odaje veliki napor lekara i osoblja sred užasne, potresne bede.

Jedna majka (čije oči ne smem da opisujem) drži u naručju sasvim malo dete koje sada posle dugih vežbi uspeva da sklopi ruke. Ona je već naučila kako da mu u tome pomogne. Njih dvoje stoje po sred sobice u kojoj postoji jedan krevetac i jedan improvizovani ležaj i ništa više. I njihove oči.

Ljudi koji rade u ovoj bolnici veći su, hrabriji i vredniji, od svakog političara. Koji im se niti obraćaju, niti ih obilaze. Imo još jedna od dobrih narodnih poslovica koje inače svi oni koji rade ili, bolje rečeno, žive „u ime naroda“ ne slušaju („ko laže, taj i krade, a ko krade, taj i ubija“). Ovog

puta zbog bolnice u Sokobanjskoj setimo se te još jedne poslovice „Stići će te majčina kletva“.

Beograd, 16.12.1997.

ŽIVOT PROVINCJSKIH PLEJBOJA

Pre rata zapatio se u našoj stvarnosti jedan tip muškarca, navalentnog, žudnog svega, prodornog, nezaustavljivog u potrebi da artikuliše svoj društveni prostor, svoju državu, svoj kafić, svoje ženske, da dođe do svojih nabavljača, sledbenika, obožavalaca i telohranitelja, da bude neko i nešto, da lupi rukom o sto i da svi podskoče. Taj tip, taj model muškarca ratom je realizovao svoj san, a onda je i rat mogao da prestane, seli su u svojoj državi za svoj kafanski sto.

Ali naša stvarnost ne prestaje da nudi materijal dosta-
jan Balzaka. Klin se klinom izbjija, te se u posdejtonskoj Srbiji pojavljuje novi model nadirućeg muškarca. To je onaj koji svesno predpostavlja da je u ovom društvu instalirano sve - država, slobodno tržište, ekonomski zakonitosti, pravni sistem, saobraćaj, institucije, privatizacija, već postoje kafane, kafići, mesta za izlazak, butici, međunarodna razmena, sve, i sada evo njega koji kaže „How much“. Sve to što postoji, u virtualnoj stvarnosti baš njega čeka, zato i postoji. Dakle, društvo je instalirano, daj da instaliram i ja sebe unutar tog društva. Važno je samo da nema ideologije, i nikakvih revolucionarnih promena, da sve bude baš tako kako jeste, jer je tu udobno, može se operisati napred, nikako levo ili desno, samo napred. Dakle, izade se na blatnjavu ulicu, traži se gde je automobil, otresu se noge pre ulaska u njega, a onda se upućuje na neka od mesta burnog kulturnog i umetničkog života Beograda. Gde se odvijaju revije, skupovi, stajanja, čekanja, ogledanja, merkanja, odmeravanja, kontrolisanja, inspirisanja, a prošle godine se pre ili posle moglo krenuti i u šetnju.

Taj eksteritorijalni princip doveo je i do razočaranja, jer šta smo mi tu i za koga i za šta šetali, kada su i „ovi naši“ mnogo gori od nas, kada oni pripadaju onoj staroj, pre-

dratnoj vrsti druga - gospodina. Biti eksteritorijalan, primenjivati neprekidno strategiju beljenja društva, znači u stvari biti neko i nešto, biti elita, pa makar izlazili i iz maminog stana.

U tržišnoj privredi, u tržišnim odnosima, unutar jedne sredene ekonomije i u definisanim, izgrađenim institucijama koje savršeno funkcionišu, u prostorima gde se zna ko je i kako stigao, najvažnije je pitati „How much“. Ne samo zbog toga što se time nešto i dobija, već zato što to pokazuje da ste u modi, da ste shvatili pravila Postdejtonске Srbije, čija se „elita“ najbolje da videti u Čumićevom sokačetu ili na Pink kanalu...

Beograd, 23.12.1997.

SVADBA, SAHRANA, ŽURKA I SKUPŠTINA

Tokom jedne ni malo vesele prilike, u vreme rata koga nikad nije bilo, primetila sam kako se prisutni, jedan njihov deo, ponaša kao na prijemu, ili na žurci..

U Postdejtonskoj Srbiji udeljeno nam je da veoma često idemo na groblje, bližnji umiru. Dogada se da „publika“ u kapeli za kremaciju priča i da je žamoriranje kao u pozorišnom foajeu, ili u redu za autobus, koji više nije red nego je miting, kao što se svi tiskaju i pred ulazak u avion iako su mesta barem tamo numerisana. Pred ožalošćenima se napravi gužva, prisutni se guraju da izjave saučešće, red se teško uspostavlja. Jedna uvažena televizijska stanica je tu pre nekoliko dana bacila svoj venac preko venca porodice. Odavno ovde nema neke bitne ritualne razlike između svadbe, sahrane i žurke. Naime, ti događaji nisu ritualni, nemaju svoj kod.

Međutim, uvek ima i gore od gorega.

Negde oko pola noći, u noćima pred novu 1998. godinu, ukazao se na drugom programu RTS-a prenos zasedanja nove Skupštine Srbije. Jedan poslanik, očito predsednik opštine Palanka je odista dramatično tražio da mu se pomogne u saniranju problema groblja, građani su, naime počeli da se sahranjuju van groblja, u travi i šiblju, reče. Ove njegove reči izazvaše frenetičan smeh Skupštine. Stotine muškaraca u sivim, plavim, i teget odelima, uglavnom sivim, smeјali su se grohotom ovome poslaniku, ili ovoj temi. Na to je izšao poslanik Tomislav Nikolić i rekao da je predhodni govornik pijan i da se to oseća do trećeg reda. Smeh se obnovi, gurkanje, podvriskivanja, čitava Skupština se „upišavala od smeha“, uključujući predsedništvo i predsedavajućeg Tomića. Snimak čitave dvorane na kome se vidi kako se oni koji sede u zgušnutim redovima klatare na sve strane, muvaju jedno drugo,

smeju i podruguju, izgledao je kao snimak pingvina na nekom ledenom bregu. Ovaj snimak krasilo je i nekoliko žena, čija je blajhana kosa „davala boju“ ovom sivom razuzdanom i neodgovornom skupu. Jedna od studentskih parola iz protesta 96/97 glasila je „I plavuše su ukapirale“. Nisu ukapirale. Plava, izgorena vuna na glavi nepopravljiv je znak pripadnosti partijskom establišmentu. Tako naša Skupština u sivom i mestimično „plavom“ dočekuje Novu 1998. godinu smejući se ludo jednom nesretniku ili veselniku koji izjavljuje da je popio svega dve flaše piva. A reč je zapravo o groblju.

Naša groblja su užasna, kao i druga mesta na kojima se pokazuje kolektivni duh jedne zajednice, njen odnos prema životu i prema smrti. U kapeli na Novom groblju, razglas krči i šumi, svako kod kuće ima bolji. Neki imaju i najbolji. Uskoro će svaki privatni stan biti bolje opremljen od bilo koje javne institucije. Od groblja, bolnice ili pozorišta svakako. Jer nekada se kralo i za sebe, a sada samo za sebe. Kao da se nikada neće umreti ili kao da će se baš sada umreti. Čudovišno je kako jedna zajednica u kojoj se toliko govori o smrti i iz koje je toliko toga počinjeno u ime grobova drži svoja groblja u tako žalosnom stanju. Ili je upravo to zakonomerno.

Sudeći po Skupštini, zakonomerno je. Tema groblja užasno je smešna svima, uključujući i one koji se bave grobljima na najrazličitije načine.

Šta će sve biti tako smešno našoj Skupštini u 1998. godini. Na koje će se sve teme podvriskivati, šta će sve iz stvarnog života ljudi u ovoj zemlji izazivati toliko grotesknih situacija. Šta će sve biti izgovorenog, a da pri tome izostane bilo kakava odgovorna reakcija. Na šta će se sve sivi redovi i blajhane kose okretati da vide reakciju samo sebi sličnih, da nađu potvrdu za svoje ponašanje, jedni kod drugih. Kako će se oni baviti svima nama, a kako mi njima. Kako će ova privatna i neuredna društvena grupa izgledati na poslednjem modelu tv ekrana. Kako će „prelaziti rampu“, kako će to biti i Srbija i svet, ko će se kome i čemu smejeti u 1998.

Beograd, 30.12.1997.

SPONZORI I SPONZORUŠE

Jedni kažu kako je ovde u pitanju prvo bitna akumulacija kapitala. Kako se ekonomija instalira pa će od Karića i drugih na dalje curiti sve sami sponzori kulture, njihova će deca kupovati slike, zakupljivati lože u pozorištima, u stvari, negujući sve njih, mi ćemo odneganovati svoje buduće finasijere. Tako bi od „novih“ trebalo očekivati da poneguju „nove“ a i pridrže one preostale iz bivših vremena i života.

Drugi bi, pak, mogli da ovakvu reakcionarnu tezu u kojoj su Karići samo metafora, naravno, upotrebe protiv „prihvativacije“, pa da se založe za kontrolisano tržište, i za, naravno, opšte omraženi socijazam. I da dodaju da je to sve uticaj Zapada i novog svetskog poretku. Nevolja je sa nama samo u tome što su i jedni i drugi u stvari zajedno, tako da je to ta najčvršća koalicija koja jedno priča, a drugo čini u praksi, što bi Karl Marks rekao.

Rezultat ove koalicije će biti veoma zanimljiv za one, arheologe na primer, koji će možda jednoga dana posle hiljada godina, iskopati i nas, i možda se upitati kakvi su bili oni ljudi koji su nekoć tako predano rasturili ono što je postojalo, a nije bilo njihovo privatno, da bi sazidali to privatno koje ne može da ih reprezentuje u opštosti. Ili u istoriji.

Čudan proces, ali dijaletika nije omiljena. Čini mi se da za to Englezzi kažu „ne moći se popeti na presto“. Neko bi mogao da ima državu, ali on hoće samo veliki stan, neko bi mogao da bude u svetu, ali on hoće samo da se vozi u moćnom autu, u krug. Da komšiji crkne krava.

U svojoj profanosti i trenutnosti znam da više nikada neću videti ulicu Kneza Miloša u proleće, kad drvore ozele, bez kioska, koji će, u međuvremenu, dobiti betonsku ploču odozgo, pa će iz privremene gradnje preći u čvrstu. Više nikada neću sa Terazija videti ulaz u Knez Mihailovu,

tamo će uvek stajati jedna crna zastava, sa mrtvačkom glavom, između Kioska. Kioska i kostiju. I Atelje 212 i „Srpska kafana“ u Svetogorskoj neće, na žalost, biti ono što su bili u ulici Ive Lole Ribara. Nekoć je bilo dovoljno napisati Bitef, Jugoslavija, i pošta bi stizala, sve dok jednog dana tom ulicom nisu prošetale jedne kočije. Samo će pekar Aca, pekući, biti sve bolji. Velike mermerne kuće će sa svojim stubićima, i aplikacijama, sa suluđom arhitekturom dodavanja, sve više curiti ka središnjima ulica dok ih ne zatvore. Čitav prostor će biti upotrebljen, iskorišćen, jer će vlasnici i zidari uvek imati da dodaju nešto što su videli baš tamo, ili baš kod onog.

Ali šta znači proći ulicom Kneza Miloša i ne osetiti miris proleća i širinu, i visinu, već udahnuti miris pljeskavica i plastičnih lutkica. To je isto kao i ne videti Stradun, ili Bled, već se pobiti za mesto na plaži u Budvi i za redosled na budvanskom festivalu. Svi naši kiosci i sve naše turbo kuće i zgradurine, sva naša nadzidivanja posledica su mnogo čega, prvo bitne akumulacije kapitala, ali i razora Vukovara.

Kakve veze ima destrukcija i nova kompozicija, utvrđiće arheolozi.

Beograd, 06.01.1998.

MONOGRAFIJA O IGRI

Negde početkom rata, a posle Studentskih demonstracija 1992, bila je u Narodnom pozorištu u Beogradu upriličena baletska predstava za prestolonaslednika Aleksandra, sa Ašken Ataljanc u glavnoj ulozi.

Ljubazni domaćini u Narodnom pozorištu hteli su verovatno, da na ovu predstavu demokratski pozovu sve učesnike i predstavnike javnog života, čelinike partija, a i kako se to nekoć govorilo, javne i kulturne radnike, te i ličnosti koje su tog časa bile u „modi“. Tako su u ne baš poslednjim redovima partera u pozorištu bili i neki od lidera paramilitarnih jedinica u to vreme, o čemu je određeno saznanje postojalo i tada i posle. Naravno da se u ime demokratije može dogoditi tako šta. Čovek ima prvo da iskaže svoje mišljenje, i treba biti dobro vaspitan i tolerantan.

Gledajući tada Ašken Ataljanc palo mi je na pamet da li oni koji uništavaju čoveka i telo, imaju svest o tome što ono i on sve mogu, i kako je ta izloženost balerine presudna za odluku da li se čovek uvažava i poštuje, ili se ubija. Radeći dugo sa Nadom Kokotović, a potom sa Sonjom Vukićević, i gledajući njenog „Makbeta“ na Studentskom protestu 1996/97. bilo mi je jasno kako umetnost baleta jeste spoj fizičkog i metafizičkog, telesnog i političkog. Ljudsko telo je stepen najvećeg rizika, i najpresudnijih odluka. Ono je zapravo biće. Između života i smrti. Balet je najveći stepen izloženosti drugima. Zato je logično što je ova umetnost postala presudan oblik angažovanog iskaza u pozorištu. Protekle nedelje u Narodnom pozorištu u Beogradu bila je promocija knjige Jelene Šantić o životu i radu Dušana Trninića. Monografije o baletu. Bio je to svečan dan čoveka koji pleše pedeset godina, čitav život. Čitav život u nezi i poštovanju svojih moći da čoveka učini bogom. I Jelene Šantić za koju nema granica u žudnji da se neprekidno spa-

jaju lepo i dobro, pametno i pošteno, ukusno i snažno, protestno i delatno, racionalno i emotivno, duh i telo. Učili su nas kartezijanstvu, a iz toga je proisteklo mnogo rasapa i rastajanja. Međutim, ima ih koji deluju iz jedinstvenog bića i zato je ono što oni čine Jedinstvo. Kažu da se u oku ubijenoga izvesno vreme zadržava prizor onoga što je poslednje video.

Zahvaljujući ljudima kao što su Dušan Trninić i Jelena Šantić poneko će imati privilegiju da „u oku uma svog“ trajno vidi čoveka u punoj formi i u najvećem riziku, u trenutku kada čovek može sve, kada se odnegovao i uspeo da bude potpuno slobodan, a i da vlada sobom, a to je onda kada pleše, kada igra.

Beograd, 13.01.1998.

SLIKE ZA VEĆNOST

Sedamnaestog januara, u 18 časova velikim vatrometom počelo je otvaranje Stokholma, Kulturne Prestonice Evrope 1998. Vatromet koji je krenuo sa brodova u luci, bio je toliko veliki sjajan i snažan da je izgledao tako blizu. Gledajući svetlo, boju nad morem i gradom, mogao se ponoviti čitav život, sabrati ratovi i vatre, mnoge oči, rođenja i saznanje da pre smrti postoji svečanost života. Zatim smo mogli da se okrenemo ka ulazu u Gradsku kuću i veliki trg između zdanja na kome su svetleli ledeni blokovi, kaskali konji, piće i salmon, vatre, kostimirani domaćini u skladu sa svojim službama. Neverovatni prizor srednjovekovnog i savremenog - izabranog, retkog, jednostavnog i skladnog bogatstva.

Zatim smo ušli u gradsku kuću preko iglica borova, smrče i jelki, mirisa šuma i prostranstva.

Bilo je jako mnogo sveta, ministara, gradonačelnika, velikih i slavnih ljudi, ali je sve izgledalo kao da smo došli u kuću nekog pažljivog, otvorenog i na svaki način darovitog domaćina: nije bilo tiskanja, ni pištanja, ni zastoja u saobraćaju bilo kakve vrste, nisu se čule sirene, ni voki tokiji, ni dovikivanja, nije bilo nikakve hysterije. Bilo je mirno, puno i dostojanstveno.

Kada se posle ispijanja šampanjca i upoznavanja u velikom Gradskom holu postepeno kostimom i držanjem domaćina pripremio dolazak švedske kraljevske porodice, tako da se sve spajalo u ritual, prešli smo u dvoranu u kojoj je imala biti svečana večera. Dočekali su nas mačevaoci na tribinama iza kojih su svetleli kompjuterski kranovi svekolicke tehnološke opreme ovog skupa. Niko nije izmešao mesta, nije bilo nikakve gužve, već izvrsna organizacija mesta i sjajni vodiči u kostimu kao skinutom sa Brojgelovih

slika. Svi smo stajali, a onda su se dotadašnji kostimi slili u jedan prizor i ušli su kraljica i kralj.

Program se sastojao od vrhunskih umetničkih numera iz svekolikog evropskog umetničkog i kulturnog iskustva, ali i onoga što anticipira i komentariše svaku moguću kritiku. Tako su se pojavili u vidu ogromnih projekcija natpisi „Imate 35 minuta da pojedete predjelo“, ili „A sada uzmite kašiku“. Fotografi su pravili „slike za večnost“. Kuvari su objašnjavali šta sada jedete. Kraljici i Kralju oduzimani su tanjiri u predviđenom roku, puni ili празни, baš kao i svima ostalima. Sve je bilo dogadjaj i kulturni čin, od savremenog dizajna - svega što je bilo na stolu, do odmerene dužine govora, i naravno, arhetipa i nivoa „umetničke tačke“.

Kraljica i Kralj su se digli u pet do jedanaest, a zatim smo svi prešli u veliku dvoranu Gradske većnice gde je počeo bal svih učesnika i gostiju, svih kostima, naravno svih razgovora, planova, objašnjenja, pregovora, navešćivanja, ubedivanja, sklapanja dogovora, upoznavanja i susreta prijatelja.

I kad smo odlazili nije bilo nikakve žurbe ni gužve, prosto smo skliznuli u noć u kojoj se moglo misliti o svemu sa nekim pročišćenjem, lepotom i mirom u sebi. Zaista je otvorena Kulturna Prestonica Evrope, Stokholm 1998, gde će Centar za kulturnu dekontaminaciju nastupiti sa svojim projektom i svojim radom od 25. maja do 5. juna 1998. Koliko elementa je sadržalo ovo otvaranje bliskih onome što mi radimo u akcijama „Slušaj, mali čoveče“. Veoma bliska situacija. Čini mi se da je put velik i širok, a jasan i lep. Zvezde na nebu i ravnoteža u nama.

Pišem ovaj tekst na kompjuteru u kancelariji u Stokholmu, drugačijem od našeg u Paviljonu Veljković. Programiran je švedskim pismom, i zato, oprostite, mislim na sve moje drage, pametne i vredne u Paviljonu Veljković u Birčaninovoj i šaljem ovo Ani u Centar da ga sredi i prosledi u „Danas“.

Stokholm, 20.01.1998.

IZMEĐU ZVEZDE I „CRNE RUPE“

U pet sati ujutro tek se sve smirilo ili još uvek nije počelo. U pet sáti ujutro još uvek nije opasno i opako, ili izazovno. Ignacija su, po Lorki, doneli u pet popodne. U pet popodne postalo je pet ujutro. Kada se otvaraju oči, a još se uvek ne zna i očekuje.

U sedam ujutro dići će se deca i počeće izučavanje „stabala koja su organi biljaka“, ili „pokretnih i statičnih objekata komunikacija i PTT saobraćaja“, što je, u stvari, avion, ili železnička stanica, „konveksno-konkavnih susreta“, što je u stvari, polukrug, a što je sve, u stvari, kao školski program kombinacija televizijskih dnevnika, paranauke, zavoda za izdavanje udžbenika i nepojamnog nedostatka svrhe i smisla, pretvaranja i laganja, okolišenja i nesposobnosti da se stvari imenuju. A i kako bi, samo što to nikoga ne izvinjava. Na svako moguće pitanje zašto je nešto tako odgovor je: zato što je ono drugo još gore. Dakle, ako kažete kakva je ovo bolnica, odgovor je - a kakav je ovo saobraćaj, a kakav je saobraćaj, takav kakva je država? A sve to je, naravno, potpuno relativno u odnosu na broj mrtvih i u odnosu na rat, što sve skupa znači sve može biti još gore, pa zato se sve i napravilo da bi postalo relativno, da bi sve bilo moguće i nemoguće istovremeno.

Baš kod „Londona“ kiosk, pa drugi, tamo se i ovako pored „Bate“ teško prolazilo, ali zašto bi građani uopšte nekuda prolazili između kioska i automobila.

Da bi kupili švajcarsku čokoladicu? U čemu je problem?

U dvospratnom autobusu, sa nacrtanim palmama spolja i klasičnom muzikom iznutra možete posmatrati mirjevski put. Dakle, možete biti turista u sopstvenom stvarnom životu. A onda na televiziji jedan, sinoć, evo kiosk.

Jedna mlada nedužna glumica igra tri-četiri uloge odjednom kao Sara Bernar.

Zašto da ne. To nije tako opasno kao ubiti, ukrasti. I u danu koji je počeo u pet zvone telefoni, pište sirene parkiranih automobila, ljudi pričaju u mobilne, u banci red, traži se pravnik za tumačenje zakona o finansijskom poslovanju. A toalet papir četiri rolne dvadeset i tri dinara, što znači da je jeftinije defektirati u Hajatu, u Beogradu ili bilo gde drugo.

Naša je stvarnost, postdjentska, jedna neviđena moda, sasvim orginalna u kojoj jedan dan sumira desetogodišnje iskustvo koje očigledno ničemu ne služi. Osim daljoj kumulaciji materijala za neki budući filmski teren, ili, pak za antropološko-arheološko istraživanje. To je jasno u pet sati ujutro, kada se završava jedan dan, a još nije počeo drugi, sve filmičniji. Jer čitav „materijal“, čitava moda se širi i sužava, preti eksplozijom ili implozijom. A onda nastaje takozvana „crna rupa“, ima je, postoji, ali se ne vidi.

Beograd, 10.02.1998.

JEDNA KARIJERA

Nedelja, sunčan dan, nema zime, nema prekida između grozničavih i histeričnih topnih dana u ovom gradu, množe se automobili, množe se kiosci, rastu turbo kuće, donose se prave šume u prekopane baštne, kače se po zgradama reklame, buši se, vrti se, obrće se, nestaju trotoari, nestaju bulevari, na početku Obilića venca, između Mažestika, nekadašnje robne kuće Beograd i bistroa Ajša ogroman kiosk, po sred srede. Je li to spomenik našim prošlogodišnjim šetnjama: tu na tom malom trgu, jednom od najlepših u Beogradu, trčali smo prošle zime koja je postojala, u svim pravcima.

Koliko pravaca bukvalno, praktično, sada postoji? Ili će, po principu imlozije i entropije sve jednostavno stati. Jer ipak ako prevrnemo maksimu „koliko para toliko časti“, ili muzike, u maksimu „koliko časti i muzike koštaju pare“, onda je neki kraj društva u celini blzu. Turci su nekada znali da zakonom ograniče kolичinu mita, pa se znalo koliko je dozvoljeno preko dozvoljenog primiti. Ili dati. Jesu ljudi od moći i ranije krali, ali uz neko opšte dobro. Ipak se moralio činiti nešto i za druge, da bi se sebi dalo. Jer otkuda bi nešto kao bolnica, univerzitet, biblioteka, ulica, crkva, pozorište, park, saobraćaj, bilo šta uopšte postojalo. Mera opštег i pojedinačnog dobra danas je u toj meri u raskoraku, da je teško pojmiti zašto se nabavlja automobil te snage, kad se ne može dobiti viza. Zašto u novosazidanim kućama niko ne stanuje, one se naime stalno samo grade. Gde se i kome se pokazuje ta haljina i šta je u stvari svrha negativne dijalektike i irreverzibilne revolucije. Je li to smrt, samoubistvo ili ubistvo.

Kako se može realizovati pojedinačno bogastvo u generalnom kolapsu društva, šta ono znači. Hoće li svi mercedesi i benvei voziti u krug oko Slavije, hoćemo li se svi

popeti na pistu za modne revije, toliko omiljene ovih dana. Šio mi ga Đura, i sašio ga je. U nedelju oko podna, lep dan, sija sunce. Na nekada prostranoj okretnici, na kojoj je bio prodavac novina, koje je možda neko i čitao, on stoji pored crvenog mercedesa kabrioleta sa otvorenim crnim krovom. Mercedes je pored nekada malog, a sada ogromnog kioska u kome je doveden i telefon. Malom kiosku prethodio je štand sa kobasicama i sirom is Madarske, a štandu je prethodio kamion iz koga se na džakove mogao kupiti krompir. Tadašnji vlasnik krompира, kvantaš, današnji je vlasnik mercedesa i kioska.

Ulazim u kiosk prepun čokoladica, urmi, kikirikija, paradajza, zelenih paprika, raznih napitaka, šestara i rodbine vlasnika, i kažem: „Čestitam, komšija, ovo je zaista karijera“. I jeste velika mala karijera samo prateća u odnosu na velike, ogromne karijere nastale kao rezultat populističke revolucije, koja se klela u nacionalno, a radilo se zapravo o preuzimanju vlasništva nad svim što postoji, mrsa se i diše.

Sveti Sava ostao je samo nesrećnoj deci po školama da bi zaboravila da je grom ipak nastao zbog elektriciteta, i da nauče da crveno nebo nad gradom ima veze samo sa dahijama i Srbima, a ne sa suncem ili slobodom, svejedno. Mi više nismo u „zatvoru nekadašnje Jugoslavije“, mi smo u kiosku.

Beograd, 24.02.1998.

KOSOVSKI MLADIĆ

U jučerašnjem broju „Danasa“ (3. mart) objavljena je fotografija kosovskog dečaka - mladića kako klečeći diže ruke odlučan da je sloboda sve što on intenzivno i do samoga kraja želi, za čim žudi. Fotografija je ritualna, romantična, lepa, dostojanstvena, njegov stav podseća na stav Filipa Filipovića pred streλjanje, naime, fotografije su slične, prizor strahotan, potresan, istorijski, prizor u čijoj se osnovi nalazi rešenost da se život prinese na žrtvu višim stvarima. Slobodi, večnosti, domovini.

Drago dete, ličiš na moga sina ili moj sin liči na tebe. Obojica imate samo po jedan život. I ovo je samo jedan pisani tekst, i njega će kao i druge tekstove pročitati samo poneko.

Prvo, kako obavestiti građane ove zemlje što se stvarno događa na Kosovu. Drugo, kako predstaviti svima da nije potrebno biti ekspert ili posebno upućen u stvari, da bi se znalo i uistinu videlo da dvadesetogodišnja „rđava beskonačnost“ na Kosovu znači rat.

Kako uspeti nešto uraditi da bi se to sprečilo, kao i pred rat u Bosni, kako govoriti i činiti tako da svaka reč ne povlači za sobom krv i žrtve. Jer, svaka reč, kao i ranije, kao i tokom ove desetogodišnje užasne istorije, nosi odgovornost bez povratka i znači progon i smrt za one na koje se odnosi. Zašto nema političke volje da se problem reši mirnim putem, zato što je politička odluka da rata bude - oni to hoće, oni su to odlučili, oni su takvi da njihova odluka ne može biti drugačija, oni hoće da ginu, oni hoće etničko čišćenje, njima je jedino dobro u ruševinama.

I zato se potežu istorijski, religijski, nacionalni argumenti... što se sve nije poteglo i upotrebljilo da bi se obrazložilo da se tu ništa drugo ne može do pucati, tući se i ubijati. I zato se problem Kosova poteže kao specijalni pro-

blem, kao ono u šta treba biti posebno upućen, kao nešto za stručnjake ili specijalce.

Drago dete, ti imaš pravo da živiš. Ti imaš pravo da ne budeš heroj. Ti imaš sva prava uključujući ono da budeš slobodan i od onih koji su rešili da rata bude, imaš prava da vidiš da viši ciljevi mogu biti otuđeni, teološki i politički. Da su moralni stav Miloša Đurića - koji razlikuje osećanja oca i patriote, u poslednjih deset godina naročito zlorabili oni koji su tuđu decu slali da ginu. Ja znam da je tebi moj stav dosadan, nepoletan, neromantičan i konformistički, ja znam da bi tako izgledao i mom sinu, ja znam i kako bih sama noću izlazila na kraj sa onima koji uporno i bespovratno rade to što rade, bave se nasiljem u vidu opstanka i zanata, ja znam da nije lako biti trezven, biti heroj, ali u miru. Lep si, hrabar i ponosan kako dolikuje dečaku kada postaje mladić. Molim te, živi. Ne omogući im da jedino oni prežive. Kada ćemo i kako u Beogradu shvatiti da bismo mi morali da privolimo vlasti SR Jugoslavije i Srbije da pristupe Kosovu i reše „unutrašnji problem“ ove zemlje bez helikoptera, tenkova i batina, bez stvaranja prizora u kojima će svi naši momci, i kosovski i beogradski, a i ostalo stanovništvo, morati da se odlučuju između života i smrti. Ipak za poštedu od tog pitanja neko prima platu i vozi se automobilima sa šestoro vrata.

Beograd, 03.03.1998.

VELIKI BRAT U ŠKEMBETU

„Mučki“, „podmuklo“, „gnusno“, „pod plaštom“, „klipovi u točkove“. Da li bi eksplozija atomske bombe koju ne predlažem, kao ni bombardovanje Beograda, učinili da jezik oficijelnih medija postane stvaran. Šta treba da se dogodi pa da novinari i spikeri na televizijama počnu da govore tako kao da zaista žele nekome nešto da kažu, saopšte.

Zašto sve ankete povodom svih ratova i svih demonstracija imaju uvek isto, unisono i jednoglasno opredelenje samo za politiku vladajućeg režima, i ni za šta drugo pod kapom nebeskom. Zašto nema bar jedan jedini upitani, ili jedna jedina upitana koji će, koja će bilo šta relativizovati makar zbog ljubljene teorije odraza i objektivnog prikaza subjektivne stvaranosti. Zašto baš sve mora da bude do te mere glupo, agresivno, i pre svega bez ikakve želje ili nastojanja da čitava ta propaganda ima i nekog učinka. Koja je količina nesreće, mrtvih, prognanih, uništenih potrebna da bi se izgovorila jedna stvarna rečenica, jedna logična, uistinu politička i ljudska rečenica. Osma godina rata, osma godina te neverovatne pljuvačine po svakome i svačemu što osporava tu ratnu politiku, osma godina agresivne gluosti, praznog jezika, automatskih, refleksnih termina, strašnih lica, žutih kosa, neverovatne šminke, dekoltea i krstova, sveća i vatri, svetaca i lopova, laži i užasa realne situacije, lajanja u ekrane, cerenja u lice smrti, groznih boja, šarenih kostima, prelepih srušenih kuća i novih podignutih nakaza, skupoće svega i jeftinoće ljudskog života. Osma godina, deseta godina, kako je potrebno to reći do glavobolje, do notornosti, do zamora, do užasa nad sobom, nad ponavljanjem, nad pokušajem da se osvesti prazna, glupa, lajava i ružna sila. Kakav je to samo ton, preslišavajući, grdeći, imputirajući, amputirajući, kako i

zašto smo svi „zaslužili“ takvog razrednog starešinu, ili kapoa, Velikog brata i Velikog brata Velikog brata. Iako je tu internet, iako, iako drugi svet postoji, iako je jasno šta je to, iako je sve svuda sto puta promenjeno i novo, oni će, Veliki brat će stalno, neumorno, dok svi ne popadamo, dok svi ne budu poubijani, dok svi ne pocrkaju, ne budu izgnani, dok ne budu raseljeni, ne zatraže azil, ne odu, ne samoubiju se, Veliki brat će ponavljati isto i stalno. I kada ostane sam, u nekim granicama, neke zemlje koja će, ma kako bila mala biti samo njegova i njegove slike, jedinstvene televizijske slike na ekranu u kutiji u sred dvora, mermernе kuće sa gipsanim radovima, a sve to, ta kutija u kutiji, tvrđava ili zatvor po sred blata, ruševina i krvi.

Danas 10. marta nema kosovara pred Nemačkim konzulatom u Birčaninovoj. Nisu stigli.

Beograd, 10.03.1998.

NE VIŠE O DUŠI

Na snimku su bili mrtvi, ubijeni, izrešetani ljudi. Bile su rane, razne vrste rana. Rane na raznim mestima tela, definitivne rane. Na snimku su bila tela, ljudska tela, telo.

Samo nemojmo više nikada govoriti o duši. Ne o duši. U prisustvu tela. Ako je ičega dosta, onda je ovde dosta tumačenja Dostojevskog i govora o duši. Prosto su sva takva prava izgubljena. Jer, „poštovite me fizičkog bola, duhovni prepustite meni“, čini mi se da su to Židove reči, jeste da su sa Zapada, iz neke zapadne kulture, ali čine mise tačnim. Ono što se više bezuslovno ne da izdržati, između svih drugih stvari, uništavanje je tela, bol tela, fizički bol i neprekidan govor o osećanjima, govor o duši. Te paralelne radnje, činjenje i govor, činjenje po telu i govor o duši, prosto je osnova svekolike političke i svakodnevne pornografije i zaista se više ne da izdržati. Bilo je to davno, bila sam dete, u Dedijerovom dnevniku bila je slika zaklane partizanke, zaklane devojke, njenog tela i vrata. Naravno da su detetu trebale godine da se bori sa ovom slikom i pitanjima o čovečnosti nekoga i nečega što je bilo.

A onda to više nije bilo.

Na ekranu je bilo telo devojčice, trajalo je to užasno dugo, bila je reč o vrsti metaka u telu devojčice, time se dokazivalo ko, kada i šta, možda neka politika. To je bilo telo ženskog malog deteta. Bilo je to u Vukovaru, 1991.

Telo stalno služi prvo kao meta, a onda kao dokaz. Kao šok, a onda kao broj.

Ovde kao da čovek nije telo. Kao da čovek nije jezik. Neprekidni raskorak između gorovne i fizičke, faktičke radnje.

Izvorište i uvorište svakog nasilja i svake šizofrenije.

Priče o veličini i uništenju, o duhu sred tako loše održavanih crkava i groblja.

Gde truli telo, naše jedino i ponovo se i bukvalno
iskopavaju i sahranjuju tela, uništavaju, otvaraju rane,
sahrانiju, iskopavaju, bacaju, iskopavaju, uništavaju,
sahrانiju....

Samo ne više o duši, učinite makar toliko, ne o duši...

Beograd, 17.03.1998.

TAKOZVANA LOJALNOST

Čitavo današnje prepodne iskreno žalim što sinoć ne gledah televiziju, dodelu „Oskara“ na Pink televiziji, jer svi, apsolutno svi, pričaju o tom dogadaju.

Ovi koji čekaju na vize ispred nemačkog konzulata, i ovi koji čekajući na vize kupuju u obližnjim radnjama i oni koji posećuju ove koji čekaju na vize, i ovi koji fotografiraju za potrebe konzulata, i oni koji su se „probili“ kroz ove koji čekaju na red, i dopali dvorišta Paviljona Veljković. Pričaju i ovi kojima se javljate telefonom kao i ovi koji se vama javljaju. O čemu je reč. O koraku dalje, do kraja u stepenu prostaštva, o silnim parama koje nikako ne mogu da učine boljim i lepšim sav taj svet u Konkresnom centru Sava u kojem je nekoć održana prva konferencija KEBSA.

Od domaćina KEBS, suorganizatora, autora, postasmo subjekti, predmet interesa međunarodne zajednice koja se često ovde naziva takozvanom, kao što se i druge realne stvari nazivaju takozvanima, dok se takozvano naziva stvarnim, kao i dodela „Oskara“ na Pink televiziji, estetika i poetika jedne politike, u ovom slučaju jednog režima.

Koji najviše od svega ceni lojalnost, kako to reče dr Ratko Marković u Prištini. Ima se biti lojalnim.

Samo je mrtav nelojalan dobar nelojalan.

Kada su se Musolini i Hitler zagnali na Jugoslaviju 1941. imali su dosta posla. Ali su netakozvani naši svašta obavili i održali netakozvani AVNOJ, Prvi i Drugi.

Mnogo godina docnije ovi što sve druge nazivaju takozvanima u potpunosti su uspeli.

Razjedinili su sve što se moglo i nije moglo razjediniti.

Ipak između AVNOJA i DEJTONA postoji neka razlika u smislu istorijskih dostignuća i rezultata.

Netakozvanih. Ili to čak više ne vide ni oni koji su u svemu tome učestvovali, naročito oni prvi koji su se borili protiv fašizma, da bi im se danas ponešto od toga dopadalo.

Kako je sve ovo moguće. Međutim, moguće je. Bilo u postojećoj bilo u virtuelnoj stvarnosti, jedna samo nadilazi drugu.

Sve do nove ratne vlade. Kako se iko mogao nadati drugoj soluciji.

Takozvano se nastavlja, jer netakozvani nisu videli takozvane onda kada je za to bilo vreme, mesto i čas.

Beograd, 24.03.1998.

BLISKI SUSRET PRVE VRSTE

To je bilo baš juče i bilo je baš u avionu, „Jatovom“ od Beograda do Stokholma. On ima baš dvadeset i dve godine i on baš hoće da se bori ili bije za srpsku stvaar, srpsku državu, srpsku istoriju, za baš sve srpsko na Kosovu i uopšte.

Ja ne mogu baš tačno utvrditi niti reći koliko je to što sam od njega čula baš karakteristično, niti želim da kažem bilo šta u smislu primernosti njegovih reči u bilo kom smislu, niti koga on predstavlja, već da postavim pitanje kako i zašto, otkud je i kako to sve baš tako formirano u njemu. Nije reč o psihologiji, niti o sociologiji, niti baš o politici, već o bliskom susretu prve vrste i o uzajamnoj svesti da to baš tako kao takvo postoji.

Prvo je bilo baš to - da Švedani mrze Srbe baš kao takvi i baš kao takve.

Roden je u Švedskoj, roditelji su razvedeni, majka je Švedanka, a otac se ponovo oženio tako da dvadesetdvogodišnjak ima tek rođenog brata.

Srpska stvar je odavno prodata, niko ko je sada u novoj vladi nije dovoljno ni Srbin, ni nacionalista.

Sa Kosovom se ne može i ne sme dozvoliti ono što se desilo sa Kninom. Srbi moraju na Kosovu pobediti. Time što će baš on i baš njegovi istomišljenici iz zemlje i iz dijasporе uleteti tamo i to srediti, baš tako - srediti i raščistiti.

I u Prištini i u Beogradu.

Priština ima biti glavnim gradom Srbije, a Beograd nek ostane glavni grad Jugoslavije.

Kada Crnogorci mogu da menjaju prestonicu, mogu i Srbi. U Stokholmu inače nije tolika mržnja između Hrvata i Srba, kolika je mržnja između Crnogoraca i Srba.

A onda kada se uleti i raščisti situacija i uzme vlast, onda će biti prava situacija, onda će to biti prava srpska

vlast, e onda to može biti pravna država, onda će se znati ko tu i šta radi i ko je ko, onda će se raščistiti i krađa i kriminal, i sve, baš sve.

Kada pravi četnici dođu na vlast, oni iz četničkih porodica, srediće sve one iz partizanskih porodica, jer je to najgori šljam, Jugosloveni su gori od svih, od svega, Jugosloveni su najgori. I kada se tako baš sve raščisti onda ćemo konačno sazнати где je grob Draže Mihajlovića jer je to definitivno baš ona istina koju moramo sazнати.

U tome je smisao svakolikog našeg života, života naših očeva i naših sinova.

Bilo je baš tako u avionu za Stokholm, oči su mu bile velike i tužne, u listu „Svedok“ stajao je potpis ispod fotosa na kome vežbaju američki crni vojnici, nešto u smislu i „oni će baš tako kao Crnci i kao NATO pakt baš nama deliti pravdu“. Pravda?!

Stokholm, 31.03.1998.

„PATRIOTI“ I IZDAJNICI

Jedna od najmarkantnijih ratnih moda bila je moda izdajnika.

Lansirana sa najvišeg mesta, propagirana svim neizdajničkim medijima, uhvatila je duboke korene „u najširim slojevima“.

Od prodavca novina koji je znao da vam ponudi „Argument“ ili „Pravdu“, do kasirke u samoposluzi užasno besne zato što ste nekom „obojenom“ koji nema druga posla nego da dode ovde, pokušali da prevedete zašto ona baš na njega više, moda izdaje nosila se masovno. U ta vremena činilo se da će tako šta, o izdaji, čuti i preko pegle.

Ono što spaja ratnu i postdejtonsku modu „na ovim prostorima“ dakle „u regionu“ jeste moda izdajnika.

Sve prolazi samo su izdajnici stalni.

Prođe i jedna zemlja, i rušenja, i mobilizacije, i rat u Hrvatskoj, i rat u Bosni, i dodoše Krajišnici, sve se suzi i skrati, i toliko ljudi odoše na najrazličitije i nimalo vesele načine, ali kada god zatreba homogenizacije pred novo zlo vade se izdajnici i međunarodni plaćenici.

Jednom je, davno, u postšezdesetosmaškom Beogradu, prilikom zabrane njegovih „Drugih vrata levo“ Aleksanar Popović uzviknuo „Pa streljajte nas koliko nas ima ako će to ikome pomoći“.

Lansiranje mode izdajnika jedino izgleda nije dozlogrdilo onima koji od te mode žive, lepo se voze i nose, kuće kupuju, svašta rade po „regionu“, do koga su i doveli.

To što mi ne živimo više u državi, u određenoj zemlji, to što nemamo ni imena ni prezimena, to što sto smo „Region“, „Prostor“ jedinstvena je zasluga naših „patriota“, njima pripadaju apsolutna autorska prava za postkolonijalnu situaciju u kojoj se nalazimo. Oni su doveli do „regiona“, do pitanja „Stabilnosti u regionu“.

Mogu se juriti izdajnici, mogu se za „međunarodnu zaveru“ optuživati oni iznutra - izdajnici, mogu se i postreljati tih tri stotine, ili koliko već treba izdajnika, ali će se u meteorološkom izveštaju „Kiša i dalje padati u regionu“, ili u „ovim prostorima“ dodavati ili oduzimati sad Republika srpska, a sad Crna Gora ili Kosovo, ali nikome od toga neće biti ni plodnije ni bolje. Jer je čitava stvar potpisana na slovenačkoj granici devedeset i prve kada je prestala da postoji Jugoslavija i kada su to učinili oni koji jure izdajnike. Bojim se da su i tada i sada moderni izdajnici naši najveći patrioti.

Ovo je pitanje, naravno, mnogo ozbiljnije i šteta je što se iz pune snage njime bave najviše oni koji moraju da prežive, „patrioti“ kao autori izdajnika, inače je ta moda zaista postala dosadna pa su mnogi izdajnici ili otišli ili smogli snage ili se prosto mentalno umorili, pa su počeli da se bave drugim stvarima. A „patrioti“ su nastavili jer nemaju drugog izlaza, ni mentalnog ni političkog.

Beograd, 07.04.1998.

PRAZNE KUTIJE

Na Kaleniću u nedelju, gde i kada je kilogram mladog krompira koštao pedeset dinara, u jednoj od pripipačnih radnji stajali su litri i litri dugotrajnog, tvrdo pakovanog mleka.

Imate mleka, upitah. Nemamo, reće prodavačica. A šta je ovo u izlogu. Pa, kutije, odgovori prodačaca.

Te kutije mleka u izlogu, gomila naslaganih kutija sa brižljivo otsećenim vrhovima, to izloženo nemanje, izložena praznina, kutije od mleka, bez mleka, bile su odjednom kvalitetni skok, u poslaganim kvantitetima naše stvarnosti.

U kojoj u jednim novinama piše kako će na televiziji nastupiti neko ko ima nešto drukčiju vizuru od ostalog građanstva zato što je boravio u inostranstvu.

Dakle, oni koji su protiv novog svetskog poretku, inostranstva i stranaca, to jest za referendum, prikrivaju činjenicu ikakavog kontakta sa onima preko preko plota, ukoliko taj kontakt postoji, dok oni koji hoće u Evropu samu činjenicu putovanja, prelaska preko granice smatraju biografskim podatkom, nečim dobrim za karijeru, naša provincialna i postkolonijalna situacija narasta do nepoznavanja, same sebe ili se.

Prolazeći ponakad kroz te zemlje koje su dobre za biografski podatak, ukoliko želite da budete osoba od Evrope, uvek sam se čudila i divila koliko vrsta krava i konja ima po tim zemljama.

Krava koje daju mleka sve do ludila.

I koliko kod nas prolazeći uzduž i popreko ne možete videti domaću životinju. Već samo divlju.

Dakle, nema krava, nema ni mleka, a kilo krompira ili krtole košta pedeset dinara, dok su Mercedesi i Armani svuda oko nas. A do toga nisu doveli oni koji su bili u Evropi, ili oni što sada hoće tamo da idu bez mora i bez

krava, već oni što su se do te mere identifikovali sa nacijom dok je nisu pojeli i opustošili.

Tako su nacionalisti „u naše ime“ ostavili zemlju bez krava, konja, i mleka, obukli Lagerfeldova odela, nastavili da užasno viču, seli u snažne, potentne automobile i tako obljudjeni okružili se telohraniteljima.

Dok je drugima preostalo da se vade time što će srijeti pojmove preostale ili u letu uhvaćene posle desetogodišnjeg jaza, kanala u koji se urušilo ono što se dotle steklo.

Pre neko veče, jedan od naših „preostalih?“ tehnologa je ispričao kako 40 posto dece, a 80 posto unuka od dvadesetak parova sa kojima se druži, živi u inostranstvu.

Čini se kao da se praznimo u celini, od krava, ljudi i mleka.

Ostaju prazne kutije na kojima može pisati što god hoćete, ali bi bilo logično da piše neka vruća parola, jako patriotska kao na primer Hvala ti za Dejton i ostaju kiosci sa bananama jeftinijim od krompira, čokoladama, malim lutkicama i ostalim smećem iz omraženih zemalja novog svetskog poretka.

Beograd, 14.04.1998.

NIČIJA NE GORI DO ZORE

Govorilo se o velikoj, najvećoj i najboljoj zemlji i naciji na svetu. Govorilo se o najvrhunskijim kulturnim tekvinama na svetu, zemlja, nacija, religija i vođstvo, partija, behu izjednačavani u borbi za identitet i integritet svake vrste i po svaku cenu. Govorilo se o istoriji, velikoj, sjajnoj istoriji i o mitovima, velikim, opstečovečanski bitnim mitovima. Pevali su pesnici, proricale i naricale su vračare, krstilo se i pokrštavalо, polazilo sa velikim rečima na usnama, mitingovalo se i vojevalo.

Sada sve te upravo protekle istorije uopšte nema, ne pominje se, ne postoji.

Postoji samo poziv na budućnost, postoji ono parano, uz zastavu koja se viori, okruživanje sudbinskog NE.

Ne i ne kaže televizija na stotine načina, stotinu puta dnevno, u pozadini su skupovi u Lazarevcu, Kragujevcu, Bajinoj bašti, Švenkovi po glavama uozbiljenih i natmurenih muškaraca i žena, govori, govornice, mnoštvo, odobravanje, pa opet zastave i opet olovke, i opet ona zaokružuje ne.

Pre nekih godina zaokruživala je da, da za nas, da za njih, da za sve, da i da, odnosno za i za.

Olovka u krupnom planu i sada NE, NE ZA BUDUĆNOST.

Kako se NE može upotrebiti za budućnost.

Umesto veleleptnih zdanja, dobili smo kioske, umesto velikih opera, predstava, pesama, dobili smo skećeve i pevačice turbo folka, umesto proširivanja sužavanja, umesto heroja ratne zločince, umesto ponosnih tica izbeglice, umesto sanjara ludake, niko nije postao Njegoš po cenu slavljenja sebe i osporavanja drugih.

Sada je u modi da ovde nema nikoga i ničega osim njih zlih.

Ako ste ovde pametni, ako ste bolji od drugih, ako baš niste nikog ubili, onda morate reći da ovde nema ničega i nikoga, da ovde ne stanuje niko, to jest da Alisa ne stanuje ovde. Dokaz da ste bolji od Karadžića jeste da odmah priznate da ste niko.

Možda je to zakonomerno, možda tako mora biti, osećanje odgovornosti artikuliše sa kao samoprezrenje, i to će potrajati dugo, nadam se ne toliko koliko prethodna istorija koja je tokom deset godina bila najveća i najsuperornija. I koja je donela mnoge velike narodne poslovice, koje niko nije slušao baš tokom velikog nacionalnog preporoda. Ko laže taj krade, a ko krade taj i ubija.

Ali, kao što jutros reče jedna taksistkinja koja pamti, dakle jedan od predstavnika onih niko i ništa: Ničija ne gori do zore...

Beograd, 21.04.1998.

ROVINJ

Napolju miriše na bedu i znoj, na krv i suze, a bez Čerčila. Miriše na moguću profanost patnje, jer retko da ima nešto manje dostojanstveno.

Napolju miriše i na more. Pogotovo danas kada duva vетар.

I baš tada neko reče Želite li da prodate Rovinj, dakle ne ono što imate u Rovinju, već Rovinj.

Stadoh, čutim, a glas reče Sad je dobro, za prodaju, tu sam. Evo, samo recite cenu.

Mir je, gotovo apsolutan, iz brodića „Crveni otok“, u luci, pred polazak, gledam u oker i žute rovinjske kuće, pa onda belo, pa terase, uglovi, krovovi, jedan u odnosu na drugog, logični, skladni. Levo lučka kapetanija i veliki molo sa Princem od Venecije u vrhu i na kraju, a onada, do njega, stara Vila Velebita. Mašiniste sa Vile Livija Rosande više nema, umro je od raka na mozgu ovih godina rata. On je poslovaо по mojoj kući, zidao, grede izvlačio, bojio, o bašti se starao.

Desno od luke ide se ka Punta Korenti, uz more ili kroz Kareru, nekad su је zvali i Beogradskom. Pored Straduna to je najlepša ulica na svetu. I lepša, lepša, rekao bi rovnjski lokal-patriotizam.

Crveni otok kreće ka Crvenom otoku, Izola Rosa. Grad Rovinj kreće se u oku, grad, pravi grad sa trgom, gradskom kapijom, Opštinom, Muzejem i kafanama u centru. Grad koji ima jedini logičan put venčanja i smrti odozdo ka gore, i odozgo ka dole, do i od crkve Svetе Eufemije na svom vrhu.

Crveni otok mesto je na ovom svetu koje bi Grci nazvali mestom ataraksije. Ispod borova kamen i more. Zriči. Tu na tom mestu kamen i more imaju ime i prezime

neponovljivo na Majorci, Neponovljivo u Italiji, neponovljivo i na samom neponovljivom Mediteranu.

Vraćam se kući od pedeset i šeste do devedeset i prve, sada je devedest i šesta, vraćam se Bregovitom, Via del Monte. Znam i ljubim svaki uglačan kamen ove ulice ka vrhu odakle puca samo horizont, gde je svečano i tiho, odakle je sve i svako na svom mestu.

Na sobi je prozor, u prozoru je čempres. Moja soba i moj čempres. Samo ko je to u krevetu, ja ili neko drugi. To je u stvari ono dete, onaj fetus iz Odiseje u svemiru. Gleda u prozor velikim očima.

Ne bih ja to, kažem u telefon, ne bih pa makar Nikad više.

Jer je Rovinj, ona konačna slika u oku, u umu, slika iz mладости.

Beograd, 28.04.1998.

SEGEDIN, GRAD NA ZAPADU

Segedin, gradić na jugu Mađarske, bio je krajem osamdesetih, tu baš negde posle Osmie sednice, jedan dosta tužan gradić kroz koji je duvao vetar, dok je Laslo Bala, jedan od najvećih diplomata u SFR Jugoslaviji, plivao u bazenima sa pogodnom vodom, pogodnom za održavanje njegove neverovatne plivačke i maratonske kondicije u kojoj je i nadlje. U to sam vreme boravila u Subotici, radeći u Narodnom pozorištu Nepszinhar.

Segedin, veoma blizu jugoslovensko-mađarske granice, bio je poznat kao grad u čijim je bazenima plivao Laslo Bala, ambasador i tast Dragana Klaića, teatrologa i profesora Akademije za pozorište, film, radio i televiziju tada, a danas direktor holandskog Instituta za pozorište i profesor Univerziteta u Amsterdamu.

U robnoj kući u Segedinu vrata su lupala ludački kao u čitavom Sovjetskom Savezu, naime nigde nije bilo one gume koja sprečava da se vrata zalupe sa treskom. Kupljena roba se zavijala u karton uz pomoć jedne prodavačice, a onda ste išli kod druge da ona to poveže kanapom, naplačivala je, naravno, treća. A onda izlazite, uz tresak.

Na ulicu po kojoj duva vetar i ljudi se sklanaju u dovratke, mimoilaze brzo, sklanjaju se i žure. Na glavnom trgu radila je jedna poslastičarnica, sa odličnim kolačima. Trg je bio uglavnom pust, i po lepotu vremenu.

Umesto te robne kuće danas je Benneton, pored njega Mother Care, sve klizi, više ništa ne lupa, ulazi se i izlazi u tišini i efikasno. Na glavnom trgu je niz otvorenih restorana, sve je živo, izgleda kao u centru svakog evropskog gradića, parkiranih automobila, raznih, je mnogo, tende, boje, radost. Radost, živost, kao posledica odustajanja od bavljenja geopolitikom i pitanjima raspoređivanja granica.

Devedest i prve sedela sam ujutru u jednom hotelu u Sopronu, u Madarskoj blizu austrijske granice. Radio jejavljao vesti sa slovenačke granice, rat. Tog časa ustao je jedan par u godinama sa susednog stola, prišli su i ona i on i izjavili saučešće.

Posle su kroz Segedin kasno u noć prolazili autobusi koji su razmenjivali naše građane između Beograda, Ljubljane i ostalih gradova. U kojima su vrata u robnim kućama počela da lupaju, sem u Ljubljani.

Ovoga sam se svega setila zato što se jutros javila Slobodonka Božović da nam ispriča kako su se naša deca iz V beogradске neverovatno provela u Budimpešti. Dok ovde niko, ama baš niko ne prestaje sa obuzetošću geopolitikom, bez obzira kakav jeste i kakav će biti život u novoformiranim državama.

Beograd, 05.05.1998.

NA EX

Balzak, gde je Balzak. Ali ne kao predsednik vlade, šef nečega kao države, ne kao „naš Havel“, već kao pisac i beležnik ovog neverovatnog realnog nadrealističkog čuda koje se zove beogradska stvarnost by night ili by day.

Trijumfalne kapije i bolnice da bednije ne može biti, sluđen saobraćaj i moćni automobili, prljave ulice i visoke štikle italijanske, španske, francuske, prestanak svake komunikacije ljudske i sve veći broj mobilnih telefona, sve manjeg opštег dobra i sve veće lično, partijsko dobro, sve manje zemlje i sve više zastava, grbova, oznaka, slogana, plakata, letaka.

Sve manje građana i sve više onih koji ih čuvaju, sve više uniformisanih i sve vise golih, gola leđa i gole grudi za javnu i tajnu upotrebu, za pokazivanje i za pucanje, levičari i pravoslavci. Krst na grudima, krsta u ustima, krstovi i kajle po saunama, ulicama, prijemima. Onda Trojeručica, nesretnica, svuda vozana i izvozana, veliki srpski umetnici, prvakinja i prvaci, proslave, dodele, razdele, udelbe, otimačine, opačine, bljesak reflektora, bljesak pucnja, publika javna i privatna, obožavatelji, sledbenici, lične arhitekte, lekari, frizeri i špediteri, telohranitelji i vojnici, ksenofobija i kulturni objekti i subjekti za pokrivanje i otkrivanje iz zemalja novog svetskog poretku, zidovi i podzidi, balkoni i balustrade, grčki stubovi i muslimanski dokasati, nove pesme o starim paramitovima, viskići i nesice, psi, psi čuvari, alarmi, stari nameštaj, kupovanje biografija, porodičnog stabla, staro, što starije, nameštaj i nakit, butici po kućama, sve svetsko izglasano na Ne referendumu.

Venci, groblja, gerberi, bivši borci za onima koji su ih dokrajčili, partizani i četnici, fašisti antifašizmu, veliki Dan pobjede nad fasizmom, evo ih svih zajedno sa onima iz voza u Štrpcima, ili invalidima iz ovog rata, nacionalisti

internacionalizmu, meki i tvrdi, svi zajedno u Brankovom kolu, za kralja i otadžbinu, za Tita i Partiju, za svetog Savu i Arkana, sa Patrijarha i pravoslavlje, za Marks-a i postmodernu, za post, za ex, na ex.

Dečak na fotografiji urla od bola na sahrani ubijenog poštara, reflektori osvetljavaju civilno stanovništvo, sve manje trudnica u Beogradu, stanovništvo na Kosovu sve mlađe, krv, znoj, suze.

Oni nisu napunili džepove, već su im ih otvorili na koži, njih su žigosali, upisali po njima, po živoj koži urezali. Nešto od patriotske ikonografije.

Upisane, naslikane na čaši, na kravati, na znački, na ideogramu, na automobilskoj registraciji, na novini, na hemijskoj olovci, na...

Pa ne može sve to na Mrđana, Mlađana i Srđana.

Ili će sve biti tako do zemljotresa, poplava, požara ili nekih novih boraca.

Za pravdu i slobodu.

Bez televizijskog prenosa.

Beograd, 12.05.1998.

SVETI STEFAN

Sigurno se sećate, barem vi koji radite u štampi, one famozne anegdote o dopisniku Tajmsa iz Londona i o Papi, na osnovu koje je Tom Stopard napisao jednu od svojih drama. Naime, dopisnik je tvrdio da se ništa nije dogodilo, misa nije održana, Papa nije ništa poštено rekao jer je ubijen.

Tako bi se reklo da je po naslovima u nekim našim novinama Kontić smenjen, a tek negde tamo na trećem stupcu saznajemo da je to možda puč i da Kontić nije smenjen.

Zamislite kako bi izgledalo da je prestonica Jugoslavije Sveti Stefan, ili da se sva diplomatička vrti u one ambasade sto nekoć behu po Cetinju.

Kako. Tako.

Jer obe republike, Srbija i Crna Gora, imaju po dvadeset poslanika u veću republika. Poslanike za veće republike biraju republičke skupštine. Jer tako. Tako je.

Skupština republike Crne Gore je oduzela mandate šestorici poslanika, jer tako. Tako je.

Tako da šestorica nisu mogla da glasaju, iako jesu.

Prema tome nije došlo do smene premijera, prema tome to se dogodilo, Papa je ubijen, puč je izvršen iako je misa održana.

Dakle, Crna Gora ima saveznog premijera koga Srbija ne priznaje. Tako da je Srbija, te se tako našla na putu secesije od S.R.J.

Sveti Stefan je zaista jako lepi otočić, još kada bi se dokinula sva okolna muzika i sklonile sve betonske terase unaokolo, bilo bi to sasvim prijatno mesto. Možda bi se dala zaustaviti i gradnja kioska, a samim prilivom nekih drugih ljudi možda bi oni sa kajlama i sajlama, tranzistori-

ma i megafonima što naručuju ama baš sve što piše u jelovniku mogli da pređu na neko drugo patriotsko mesto.

Odmah do Svetog Stefana je Boka Kotorska u kojoj bi se moglo prestati sa proizvodnjom gume, deterdženata i novokonponovanih zdanja, pa bi se mogla pojaviti neka riba ili školjka u jednom od najlepših zaliva na svetu. A možda bi se i apoteka mogla vratiti na glavno mesto na kotorskem trgu, tamo gde je danas djuti fri šop. Jer apoteke ne postoje u renesansnim gradovima na glavnim trgovima zato da biste kupili aspirin, već zato da grad ima ravotežu, da ljudsko zdravlje bude deo društva, zajednice artikulisane zdanjem opštine, crkve i suda.

A onda bi flaše estranog pića i kutije stranih cigareta mogle da budu namenjene nekom drugom postkolonijalnom društvu.

Svašta se dogodilo, samo Kontić nije sменjen.

Beograd, 19.05.1998.

„I HAD A DREAM“

„Imao sam san“. Kako je jagnje leglo pored lava, tako je govorio Martin Luter King. Lav i dalje reži, krvoločan je, a jagnjetu ne pada na pamet da legne pored njega.

Sanjala sam kako je mini bas došao u pet ujutro. Avis rent a car. Onda smo krenuli da po Beogradu i široj okolini sakupljamo putnike. Ljubazni šofer mini basa izvlači neke iz kreveta, moli pekare koji su se rano probudili kao pekari da mu daju telefon ne bi li napabirčio i druge putnike, pa kada se sve to obavilo izlazi se na put kroz Vojvodinu.

Sunce je već moćno, prži, znoj već savlađuje jutarnje kupanje. Kako se ide na sever, sve uređenje i „evropskije“ benzinske pumpe i odmarališta. Jedno staro zdanje sa sahat kulom već blizu Horgoša, renovirano je, sat radi, na njemu je već podne blizu. A onda dolazi granica. Horgoš, sa nekadašnjim rampama sa kojih se pregledao kamion odozgo, da ništa ne promakne sa Istoka na Zapad. Naročito ne čovek. Redovi, redovi automobila, autobusa, biciklista sa pravom malograničnog prelaza od Subotice do Segedina i nazad. Vruće je. Putnici su se poskidali, drže otvorena vrata automobila i guraju ga ka granici kako bi uštedeli benzin. Majke uljuljkuju na vrućini prornervoženu decu. Sve to traje, i traje, naokolo polja kukuruza i ravnica.

A onda kroz Mađarsku: autobuske rampe, železničke rampe, i sve uređenja naselja koja su nekoć davno bila zapackana u nekoj braon, oker, žutoj boji od naslaga prašine, vetra, blata i društvenog uređenja. Sada se javila boja, radnje, kuće preuredene, svaki cvet ima svoju autentičnu boju.

Čak i u snu vidim frapantnu razliku mađarskog pejzaža između dva perioda naših sankcija. Idemo dalje, ka

Pešti sve do natpisa „Ferhedi“ Aerodrom, eno table sa malim aviončićem.

Ali ima dva „Ferhedija“, I i II, jedan stari u kome si odozgo sasvim pregledan od trenutka kada na njega stupiš, odatle su polazile delegacije u i iz socijalističkih zemalja, zemalja Istočnog bloka. Jedna sasvim vojna stvar.

I ima „Ferhedi“ II, jedna sasvim opštitevropska i civilna stvar, tu civil iz Beograda može oprati zube, umiti se, kupiti novine i kafu popiti. Još jednom u snu, perem zube na „Ferhediju“ II, a onda od stolica u opštem prostoru do stolica u restoranu čekam na polazak aviona.

I dok perem zube u ogledalu mislim koliko je vreme na prošlo između nekad i sad, između pre i posle Dejtona („Hvala ti za Dejton!“), na ovom aerodromu, koliko vremena i događaja koji su me ponovo doveli ovde, i istovremeno mislim kako je to naravno ništa prema mnogo strašnjim sudbinama u mojoj zemlji, mislim na sve one momke koji su dovde došli da ne bi ubili i bili ubijeni, i mislim koliko je nepristojno što je ovaj moj san tako konformistički, pa radi se zaboga samo o putu od četiri stotine kilometara do aviona, četiri stotine kilometara koliko od Beograda ima do Pešte, do Zagreba, do Sofije, do Skoplja, do Sarajeva.

A onda opet znam da je sve smišljeno i realizovano tako da bi svaki civil mislio kako je njegov život sasvim nevažan u odnosu na opštu katastrofu koja se u istinu dogodila i kojoj kraja nema.

A onda drugi deo sna: put nazad. „I had a dream“ kako je jagnje leglo pored lava.

Beograd, 16.06.1998.

SVIJET JE POZORIŠTE SMIJEŠNO

Tako glasi krilatica, naslov ovogodišnjeg Budva grada teatra koji je, kako se to može pročitati u „Glasu javnosti“ dobitnik nagrade za beskompromisnost, za estetiku u siromaštву, i za beskompromisan odnos prema svemu komercijalnom.

I pored dugogodišnjeg prijateljstva i neprekidnog „think positive“ agona sa mojim prijateljem Jovanom Ćirilovom nikada neću shvatiti zašto on, kome treba dodeljivati nagrade, neprekidno to čini drugima. Zašto predvodilac Beketa i Sartra, znalac desetak svetskih jezika, osnivač i selektor Bitefa, čovek usmen i pismen, delatan i skeptičan, kritičar i afirmator, vredan, mudar, mladolik u godinama, čovek kome nema premca kada je o kulturi u celosti reč, direktor Jugoslavenskog dramskog pozorišta u naboljim i najtežim časovima, dakle, čovek koji je sam kulturna pojava od najviše vrednosti, ima potrebu ili smatra da je nužno da se nagrada za isključivo umetničke kriterijume u uredovanju jednog festivala dodeli nekome drugome do njemu. Za „umetnost u siromaštву“, za beskompromisan odnos prema svemu komercijalnom, posle trideset godina Bitefa, posle godina u Ateljeu 212, godina najžešće estetičke, i ne samo estetičke polemike sa društvom, sa slobodom i odgovornošću, sa uistinu svestskim repertoarom najboljeg pozorišta „iza gvozdene zavese“.

Gvozdene zavese više nema, a neće ni Kosovo, po svemu sudeći, izazvati novi hladni rat. Ili, ako hoćete, sve je rat, i sve je mir. Posle Dejtona i odlaganih imenovanja stvari, te tragedije nema, pa nema ni katarze, pa ni uzroka i posledica, pa ni dželata i žrtava, pa ni junaka, heroja, ni kukavica i zločinaca. Pa ni odgovornosti, niti nagrade.

Ali, ima estetike iznad svega. Ona kao da nije pretrpela ništa. Kao recimo gradovi koji su bili lepi, ali ih više nema, kao ni lepih ljudi.

Nije li, konačno, sve što se dogodilo i što se događa jedna estetska stvar.

Dok naši građani navijaju za Iran protiv Sjedinjenih država. I dok u svakoj novokomonovanoj pesmi postoji nazalno naricanje, ili na mnogim novokomponovanim, turbo kućama, sagrađeni doksat posle tolikog rušenja.

Možda moj prijatelj Ćirilov sve to mnogo bolje razume nego ja, možda je deviza „Svijet je pozorište smiješno“, zaista intelektualno i estetički tačnija od svih dosadašnjih Bitefović deviza u kojima su i Jovan Ćirilov i mnogi kojih više nema sažimali sav napor da „dobu slike sveta“ daju makar mali doprinos.

Znam da će se neki, a naročito Ćirilov, dosetiti da ovih mojih nekoliko redaka, samo metodom, naravno, podsećaju na onaj govor u kome se ponavlja: „Ali Brut je časan čovek“. A Cezar je mrtav.

Ipak, neka mi bude dozvoljeno da i pored svih sajtova, turbo kuća, kioska, novokoponovanih pesama i religija, između moderne i postmoderne, estetike i etike, predložim Jovana Ćirilova za jednu od najviših nagrada u čijem naslovu neće figurirati nadimak, nego ime i prezime, a dodeliće je onaj Bog, što bi rekao Brodski, koga sam Ćirilov izabere.

Beograd, 23.06.1998.

RAZMNOŽAVANJE

Ako se dobro sećam, negde devedesetih Slavenka Drakulić objavila je u zagrebačkom „Danasu“ tekst o Tuđmanovoj propagandi protiv abortusa, a u prilog proizvodnje što većeg priraštaja u ime Hrvatske. Nalepnice u tom smislu behu lepljene na javnim mestima, uopšte su primenjivani veoma moderni, suvremeni načini uticaja na javno mnjenje i narodne mase. Docnije u toku rata Drakulićeva je od strane Tuđmanovog režima proglašena za izdajnika i vešticu. Zajedno sa Dubravkom Ugrešić, Radom Ivezović, Vesnom Kesić i Jelenom Lovrić. Bila je, naime, objavljena tabela čitavog njihovog izdajničkog projugoslovenskog života od mame i tate, do stanova i dece.

Poternica.

Jedna mlada dama danas je svedočila, sve u šali, kako je pop u jednoj beogradskoj crkvi prilikom krštenja deteta održao govor o nužnosti razmnožavanja u ime suprotstavljanja novom svetskom poretku.

Negde u vreme oslobođanja Vukovara bavila sam se belom kugom u „Vremenu“ u okviru ratne, a ne postdejtonске mode. U beogradskom saobraćaju se, naime, u ta vremena, retko mogla videti trudnica, a još rede da joj neko ustupi mesto. U vreme sankcija i Srebrenice, Srebrenice i Sankcija, u istom prevozu moglo se slušati o sposobnosti zamrzivača da održe hranu i pomade u slučaju nestanka struje.

Za sve ovo vreme dok su svi Slovenci bili cicije i separatisti jer nisu hteli da ljube istu sliku na kamionu i u izlogu, pa onda svi Hrvati ustaše, pa onda svi muslimani mudžahedini, pa bogme i svi Crnogorci balije, razmnožavalni su se uglavnom Šiptari, onda kada su bili pominjani.

U međuvremenu nazidano je po Beogradu mnogo kuća sa doksatom i ispevano mnogo novokomponovanih

pesama sa istočnom inkantacijom, dok su Slavija i druge okretnice i uglovi grada počeli da liče na prilaz Prištini.

A onda su počeli pregovori sa lojalnim Albancima, kako to Ratko Marković reče.

Sada se ubrzano sa dna i odozgo diže zahtev za ovdašnjim razmnožavanjem. Krajem veka i krajem naših poslednjih deset godina. To je plan za budućnost. Koje će biti ukoliko se razmnožimo. Prethodno nam ni deset miliona Srba koje treba prineti patriotizmu i ratu nisu predstavljali problem.

Ali vidite, svi su se nekao snašli.

Samo sada treba proizvesti nove Srbe, lojalne, za privatnu državu. Hitler je lično bio kum. Posle modernih spektakularnih venčanja ratnika i pevačica, na redu su kumstva.

Ali sve to ipak izgleda zakasnelo, a gomila akumuliranog kiča oko smrti, otadžbine i svega svetog je tolika, da i razmnožavanje deluje nekako umorno i tužno. Pa i deca to vide.

Beograd, 07.07.1998.

VRT KUĆE QUIRAS

Bio jednom jedan Fransisko Peskador. Živeo je u kući Quiras na Majorci. Quirsi su jednom, jedan od njih, dali kompas Kolumbu da otplovi i nađe kraći put za Indiju. Kuća Quiras građena je tridesetih, sa kopna i sa mora, kao „brod na moru i konj u planini“.

I kada je najmirnije u njoj uvek duva vetar i o nju uvek udara more. I dok je jedan od gospodara ove kuće, svetski poznat naučnik, smislao kako da se čovek najuspešnije domogne neba, te je tako, između ostalog, rešio i problem navigovanja u avionu, Fransisko Peskador baštovan, pravio je čudesan vrt u okružju kuće Quiras.

U samim stenama, a usred velike mediteranske šume, Fransisko je podzidima ogradio od prirode i ugradivao u prirodu stotine različitih kaktusa, palmi i agava, tako da čitav vrt u steni i u šumi deluje poput Dalijevih slika ili Gaudijevih zdanja.

Podzid, veštom rukom i preciznim okom slagan kamen, jedan u drugi i jedan na drugi uz pomoć nešto maltera, ako zatreba drži maslinu, i smokvu, i limun, i narandžu, i vinograd, on je neka vrsta kolevke Mediterana. Kao da ga je Leonardo smislio, on je konstrukcija i kreacija. Sistem i život. Podzid uklapa čoveka u prirodu i omogućava mu da u njoj živi vekovima. Iz rada, iz kamena diže se lepota čuvanja zemlje iz koje nešto i neko raste.

Fransisko Peskador rasadio je „beskorisne“ biljke, ogradio ih podzidima i tako podigao umetnost svoga vrta.

Treba naučiti svako dete da digne obrušeni kamen i da ga vrati na podzid u Španiji, ili u Crnoj Gori, ili u Istri! Mada, to ponajviše ima veze sa patriotizmom i sa tradicijom. Možda je to najbolji lek protiv paramitova i parahistorije.

Posle toga imaju snagu da čitaju Ortegu i Gasetu ili Njegoša. Da otkriju morske i nebeske puteve, da pronađu Ameriku.

Formentor, 21.07.1998.

IZMEĐU VUKOVARA I KIOSKA

Da li je ona država, bivša Jugoslavija, propala „pre sto godina“, ili ona još uvek propada, na Kosovu, recimo. Ili, u izbegličkim kampovima, recimo. I da li je ona Jugoslavija tako prosto propala i gde je to propala. U koju ili u čiju rupu. Ili je ona iz sve snage razarana. Pa ne valjda od strane svih Hrvata, Slovenaca, Srba, Muslimana, Šiptara... I ne valjda iz verskih, kulturnih i antropoloških i drugih opravdanja koja se i te kako „rabe“. I koja svakoga lišavaju odgovornosti. Što je veoma utešno. I na čemu se u postdjetskoj Srbiji i te kako radi. Sa svih strana. Jer je tako lakše, korisnije. Jer se tako osvaja budućnost. A prošlost u ime koje je sve smisljeno, računa se sada do '91. I od Dejtona nadalje.

„Srbi na jednu stranu, Hrvati na drugu“, reče uniformisano lice ljudima koji su zapanjeno gledali oko sebe izlazeći iz podruma u Vukovaru. „Ali, to mi je muž“... „Srbi na jednu stranu, Hrvati na drugu“, ponovo reče vojno lice.

I Vukovar nije Prolom Banja. A general Trifunović, koji je sačuvao Varaždin i dalje sedi u hotelu „Bristol“. Bar ima mogućnosti da plati sobu. I gde sve sede, leže, stoe, šetaju, čuće oni koji su „propali“. Neki milioni tačno upućenih u sve što hoće, misle i rade su Hrvati i svi Srbi. Ako svedočanstvo služi nečemu, a teško, jer su činjenice i svedočanstva izbrljani u totalitarnim režimima, kako bi to Hana Arent rekla, a što im je i cilj, nisam srela Hrvata koji misli da je normalno očistiti pola miliona Srba iz Hrvatske, kao što ni Srbin ne misli da je u redu pucati na Sarajevo. U suštini. A pošto se to „dogodilo“ u vreme „propadanja“ u rupu, onda je lakše reći Hrvati ili Srbi zato što tako ne postojim ja. Pa sa razlogom mi činimo to, jer su oni takvi.

U istom broju novina u kojima se pojavljuju neki jugonostalgični intervjuji, pojavio se i izveštaj iz Srebrenice,

na godišnjicu tog „propadanja“, kada su preko kamiona visile mrtve dečje ruke, a Milijana Baletić intervjuše generala Moriona (I čin).

Pa ako je propadanje, „nestajanje“, „rasturanje“ bilo verski, kulturni i antropološki fenomen, onda je bilo i estetski.

Zaista, nekako ispada kada se već „propada“ da je razoren i uništeno ono najlepše, dok se pojavilo, naraslo i zavladalo ono najružnije.

Formentor, 28.07.1998.

VALDEMOSA, DRUGI PUT

U Valdemosi, gradiću u brdu, na Majorci, poznatom, naravno, po tome što su u njemu, u manastiru na samom vrhu, jednu zimu boravili Frederik Šopen i Žorž Sand, a potom i mnogi drugi od zvučnog imena, prvi put sam bila leta 1987. o čemu svedoči jedan člančić objavljen u „Književnim novinama“ iz toga perioda i koga sada nemam pri ruci.

Bilo je to prvo leto po rođenju moga sina i prvo leto u kome iz beogradskog doma nisam prelazila u dom u Rovinju, već na Majorku. Hoću reći bilo je mnogo uzbudjenja i radosti zbog svega ovog.

Tada sam bila u Valdemosi. Iz jedne zemlje u roman-tikom kodirani gradić u drugoj zemlji. Čini mi se relativno svesna onoga što se kod nas zbiva, godine 1991, posle premijere „Čekajući Godoa“ u Beogradskom dramskom pozorištu 25. juna, za vreme koje smo povremeno jurili u kancelariju jer se očekivalo obraćanje Ante Markovića svima nama, a na premijeri su bili kritičari i gosti iz čitave Jugoslavije i predavši knjigu „Čuj, čito - hodo“ Gragimиру Gojeru, uredniku izdanja bosanskohercegovačkih pozorišta, jurila sam u Rovinj, prvi put preko madarske granice, čekajući u ogromnim redovima - sve je bilo zakrčeno, sve granice. Sećam se engleskog starijeg para koji je za vreme doručka u motelu u Šopronu, slušajući vesti iz Jugoslavije, ustao, prišao našem stolu i izjavio saučešće.

I sećam se jutra 1991. u kome smo moj sin i ja bili apsolutno i bukvalno sami na Crvenom otoku u Rovinju. Bilo je rano i bilo je jasno.

Šta se sve od tada dogodilo, šta je sve bilo u našim životima. Stojim prošle nedelje u porti manastira u Valdemosi. Između manastirske apoteke i atrijuma u centru, u prostoru i zdanju veoma nalik na Malu braću u

Dubrovniku. Sada će početi Šopenove asketske odaje sa izlaskom na vrtove nad Valdemosom. Prolazim pored pijanija, kroz prostoriju u kojoj čuvarka moli mnoštvo turista da ne upotrebljavaju blic, zatim onaj isti pogled nad Valdemosom, nad terasama i čempresima, ispunjen mirisom bora i bazilike.

Tada, 1987, nisam znala da će jednom, u Valdemosi, tako sumirano, tako oštro kao ubod osetiti Labin, Motovun, Žminj, Sovinjak, Istru i Trojicu nad Kotorom.

I da će se godine rata, užasa otkrića kolektivne smrti i nasilja, tako vratiti u pitanja iz mladosti za koje nas je spremao život i literatura pre rata, u pitanje vlastite smrti. Hoću reći, to što sada ne dolazim u Valdemosu iz zemlje u kojoj sam rođena, „pojelo“ je godine iz ontološkog, u sociološkom, u političkom, u „drugom“, u čistilištu, u „drugom“ užasu. Sada znam da će i Valdemosa jednom biti deo rezimirane slike onoga što je život bio.

Formentor, 04.08.1998.

VANE IVANOVIĆ, DRUGI PUT

Nije lako napraviti kratak pregled većine svetskih novina, treba biti bar donekle upućen u finansijske i berzanske izveštaje da bi ste shvatili kontekst naslovnih i drugih stranica, hoću reći prvo treba pročitati, ako se može, „Financial Time“, pa onda preći na udarne rubrike u drugim novinama.

Kao, na primer, Jeljinov poklon Romanovima, pa stranice i stranice o tom događaju, pa čitav istorijat Romanovih propraćen gomilom fotografija, dokumenata i komentara, pa onda recimo šta radi nova klasa ispod ogromnih slika na kojima su oni sami kao Romanovi, sa krunama i u sličnim odeždama. Ili svi novi, prekretnički momenti, u vezi sa svedočenjem gospodice Luinski, i sadašnjim stanjem predsednika

Klintona na političkom tržištu.

Čitajući, ili bolje rečeno, pregledajući svetsku štampu, gledam u kuću, u imanje i u vrt u kome je preko leta boravio Vane Ivanović. Za trenutak mi se čini da Vane, u belom i sa svojim mornarom silazi niz duge skale ka moru da bi se ukrcao u svoj brod.

Ali ne, to je samo sadašnji imućni vlasnik, ili već neko iz kuće, gost, u kupaćim gačama, sportskim, sa štaftom sa strane.

Vane Ivanović je, čujem, na nekom brodu i plovi morem.

Kuća mu je bila uvek puna, vrt mediteranski presipao je preko podzida cvet bogumilija, svetla se takmičila sa mesečinom. Tamo je živelо nešto i neko bogato u svakom smilu, visoko, lepo, plemenito, neko ko se kretao na svaki način, duhom i telom. Neko ko stvara, neguje, nedri.

Tačno u sedam ujutru, mogli ste naviti sat, kako se to kaže, stajao je na ispustu od kuće do mora, spreman da

otplovi i tamo, negde daleko, da zaroni u svet tišine ili u svoje istine. Znalo se kada će Vane proći trkom po uskom drumu u svom svakodnevnom razgibavanju, kada su stigli novi gosti i ko su oni, dale su se videti dame u šeširima, sa mora, na Vanetovim terasama. Bio je to svet sa čudesnim biografijama, sudbinama, učešćem u istoriji. Ta eria, Vanetov dom, bila je neka vrsta krune ovoga veka i onoga što se u njemu dogodilo. Zajedno sa višestruko talentovanim domaćinom obdarjenim svim onim što priroda da čoveku i što on uspe iz sebe da razvije.

Gledam, na čudesnoj i prosto ogromnoj mesečini, za čije vreme stvarno svašta pada čoveku na pamet od svega onog iz literature što je iz nje stvoreno, do onog stvarnog, trenutnog njenog odbleska u moru, u šumi, u vazduhu, u svemu, gledam u uvek Vanetovu kuću tamo gde se prelamma ugao otoka, gde jedna ravan prelazi u drugu, gde kuća ima dve vizure, onu iz koje se sa mora stiže, i onu koja se sa kopna vidi, i nadam se da će, uprkos svemu, Vane na svom brodu i oni retki slični njemu preploviti iz ovog milenijuma u novi vek.

Formentor, 11.08.1998.

RAT I MIR

U kanjonu Morače, jednom od lepših na svetu, dogodila se jeziva saobraćajna nesreća. Ko je god isao ovim putem zna koliko je on prelep i naporan, opasan. Opasna je i deonica puta do kanjona idući iz pravca Beograda, jer su, po našem običaju koji proistiće is rata države protiv građana i seljaka, uz sam drum nazidane kuće iz kojih izlaze ljudi i istrčavaju deca. Pravilo da se zida najmanje pedeset metara od druma rezervisano je za zemlje „novog svetskog poretku“, za Ameriku, na primer, u kojoj će država postaviti infrastrukturu tamo gde je po izvesnom planu predviđena gradnja, pedeset metara od druma, dok će kod nas kiosk biti postavljen tačno na raskrsnici kod Londona, tako da, idući iz Kneza Miloša, ne možete videti ko i šta dolazi iz Srpskih vladara. Ili na Slaviji tačno tamo gde bi se ljudi inače mimoilazili.

Gledajući u razna zdanja u kojima su ljudi i deca prinuđeni da žive, bez pristupa i određene infrastrukture, često mislim da, odrastajući u takvim naseljima, ne mogu a da ne budu agresivni ili fašistoidni, jer je te nastambe zidao neko ko mrzi čoveka.

Dakle, nesreća je strašna, snimci su jezivi. Ljudi su izginuli, povređeni su. Sledе izveštaji o organizovanosti spasiлаčkih ekipa, izjave lekara iz efikasnog KBC-a u Podgorici, izjave saučešća, obilasci povredenih, pružanje pomoći porodicama...

Sve dobro, civilizovano, kako se to kod nas voli reći, republika republici, kako valja. Sekundu za tim slede izveštaji sa Kosova, poginula četvorica, petnaest ranjeno.

Gore sela, na snimku vožnja kroz naselja neodoljivo liči na ono što je jednom jedan naš uvaženi novinar napisao: „Pogledaj Vukovar, pogledaj u svoju budućnost“.

Nema izjava saučešća, nema obilaska bolnica, nema ničega do smrti, jer je tamo, na trideset kilometara ili pedest, od mesta saobraćajne nesreće rat, i, je li, shodno tome i sada već „normalno“ ljudi se ubijaju.

U pitanju su različite cene ljudskog života, ili, ljudskih prava, život i smrt su ideološke i političke kategorije. Ljudska prava se odnose na naše, a ne na njihove. Ili ljudska prava važe u „miru“, ali ne u „ratu“, koji se kod nas, a i uopšte već godinama naziva „krizom“.

Šta je svaka naša svakodnevna radnja dok helikopteri prenose ranjenike iznad nas.

Neko se maže uljem za sunčanje i gleda u helikopter, a ovi iz helikoptera vide dole ljude koji se sunčaju, i tako osam godina.

A svuda se već može pročitati kako je stanovništvo poludelo, kako su ljudi šizofreni. Pa šta da budu u takvoj stvarnosti, i šta da budu gledajući u svakoj televizijskoj emisiji takav raspored vrednosti.

To vam je već sve poznato, zar ne?

No, budući da se ponekad ne da lako razlučiti da li je odbijanje i nemoć da se uđe u moderan svet uzrok ratu i nasilju, ili je propast ove civilizacije posledica rata i nasilja, bilo bi dobro da dokaz modernosti vlasti bude i to što će kod manastira Morača, tamo gde većina turista nešto jede i piće jer postoji pečurka sa klupama, biti postavljena rampa, ili upozorenje da se dalja šetnja po zelenoj zaravni može završiti padom u Moraču, tamo je naime, odron. A kanjon Morače jeste jedan od najlepših na svetu.

Beograd, 18.08.1998.

TUŽNA TRUBA GUČANSKA

Ukratko, kao da ne postoji ništa što se ne može dogoditi. A „ničeg nema sem onog što ne postoji“, rekao je jedan dramski junak, Makbet. Da je Breht živ imao bi priliku da u živo vidi ono što je formulisao kao „mali ulični prizor“, realnu scenu sa elementima pozorišta, živog, koja označava realnost i upozorava. No, sve to traje već godinama.

Ne tako davno videla sam, ujutro, kako na mermernom balkonu, u nekakvoj mermernoj kadi ispred prozora pokrivenog belim venecijanerima iza kojih proviruje čovek sa mobitelom, sedi jedna starica u crnom, sa maramom na glavi, i strika. To je baka kakva se mogla naći u Krajini, ili koja takva nekakva možda jos uvek postoji u Crnoj Gori ili u Hercegovini. Od tada, pa nadalje, nastavili su da kopaju i da grade kuće svakako i svuda, sa mnogo betona umesto trave i mnogo mermera umesto drveta, tako da zdanja i imanja sve više liče na nadgrobne spomenike jedne društvene grupe koja se instalira i kodira kao nova klasa, rekla bih kao još nešto. Ali nije pristojno to reći.

Za to vreme, dok oni kopaju da bi mogli da „pomognu“ drugima (kao Kolo srpskih sestara ili kao „omiljena“ Krležina Zonka Kveder), pošto su im sve uzeli, pa to sada mogu da im vrate kroz vid humanitarne pomoći, ono što se nazivalo „nebeskim narodom“, a što se sada zbrinjava na najrazličitije načine, moglo se videti, prvo svuda oko nas, dakle, u stvarnosti, kao i sublimirano, na televiziji, tokom prenosa Sabora u Guči. Dok je svirala truba, tekli su snimci, usporeni „iz maše“. Iz publike. Dok su na podiju mu igrale dame na kojima je sve bilo ustalašano, mogli smo videti prizore dostojeće dobrog dokumentariste. Ili Ejzenštejna, ili Makavejeva, ili Žilnika. Decu na ramenima roditelja, čitave porodice iza rampe gledališnog dela sabora, kako sede i posmatraju.

Kako čekaju. Dok je muzika, truba imala realan ritam, dotle se u usporenom snimku dao videti sav umor, svo neveselje naroda. Neki su započinjali kolo, a drugi su ih posmatrali. Dok je svirala truba vladao je neki potmuli mir, neko iščekivanje, distanca, umor, tuga. Tolika lica gledala su negde, u nešto. Čitave porodice, mnogo ljudi, u laganom pokretu. Naš narod, lepi i tužni.

Dok je svirala truba, naš narod lepi i tužni, ličio je manje na narod koji se veseli i uživa, a više na na narod sit svega, nekako zaustavljen, na narod u iščekivanju.

Dok je svirala truba naš narod oko koga se besomučno trubi u sirene jakih i moćnih automobila i oko koga se besomučno zida, izvlači i isisava, i ugrađuje u „naš novi svetski poredak“, ličio je, oprosti narode, na zbeg, a ne na sabor.

Ta slika je jedna od onih koje treba upamtiti, i poneti. Pitanje je samo gde.

U stvarnost, u literaturu, u film, u politiku, u mišljenje, u delanje, u život, u smrt.

Beograd, 25.08.1998.

VJETAR IDE NA JUG I OBRĆE SE NA SJEVER

Godine 1992. bili smo u Prištini, na Univerzitetu, u jednom pokušaju mirovne inicijative, kako piše u knjizi Biljane Jovanović, Rade Iveković, Maruse Krese i Radmile Lazić „Vjetar ide na jug i obrće se na sjever“. Tada je na samom početku razgovara, Veton Suroi predložio da Kosovom krene kovčeg u kome je pohranjena mržnja. Bilo je to povodom ubistva jedanaestogodišnjeg dečaka. U tom času u prepunoj dvorani bila je apsolutna tišina, i bilo je veoma, veoma teško početi razgovor, jer je Suroev predlog predstavljao klimaks dramske radnje. Iza koga sledi katarza.

Jedanaestoro ljudi uključujući žene i decu, čitava albanska porodica, jeste ili nije ubijena jednom granatom.

U propagandnim žurnalima, vestima, u Drugom svetskom ratu nacisti tvrde da su koncentracioni logori mesto gde ljudi žive, čak se i školuju. (Vidi film „Šoah“.)

Koliko ljudi je ubijeno u Jasenovcu? Koliko ljudi treba da je ubijeno da bi ovaj ili onaj političar bio u pravu?!

Koliko leševa pred kamerama treba pokazati da bi se dokazalo da je onaj drugi veći zločinac?

Kosti dvadeset i dvoje ljudi u krečani.

Niko nije izjavio saučešće. Tuga, nesreća, tišina, pauza, osećaj, žalost.

Koliko mrtvih, koliko leševa, koliko jama, koliko raseljenih, koliko žrtava treba za...

Koliko je nekome do žrtava?!

Što više žrtava bliže si cilju ili više u pravu ili i jedno i drugo. Žrtve su najbolja hrana politike, ona živi od žrtava. Svaki leš je samo dokaz ko je u pravu.

Mrakovi u sukobu, i mrakovi govore o ljudskim pravima, skoro da ne kriju zadovoljstvo kada govore o žrtvama, i „svojim“ i „tudim“.

I biće novih jama, i biće novih žrtava i starih vlasti. I ljudi će biti mučeni, ubijani, žrtve će patiti i biti vesti i vesti, kanonade vesti koje će dokazivati ko je u pravu i čija je politika zločinačkija. I služiće žrtve sve većoj homogenizaciji, nacifikaciji sa jedne i sa svake strane.

Je li cilj da svi budu spaljeni, ovako zapaljeni?

I nemojte samo da govorimo da je to specijalnost Balkana, bilo je toga i po srednjoj Evropi i to je karakter totalitarnih politika, to je koncept države, nacije, vlasti po svaku cenu. Mračne, najmračnije sile su u pitanju.

Mogu li sada da predložim odavde ono što je Veton Suroi predložio u Prištini 1992. Demonstrirati se može samo protiv „svojih“, sve ostalo su samo manifestacije...

Da krene kovčeg u kome je pohranjena mržnja.

Ili istorija nije nikakva učiteljica života.

Beograd, 01.09.1998.

NEKI NOVI MOMCI

„Prvobitnom akumulacijom kapitala“, kako se to voli reći, ili radom mafije kao države na „shvatanju stvari“ („rad vremena na shvatanju stvari“-Marks) stvara se u našem gradu, Beogradu, a sasvim verovatno i u drugim gradovima, ili naseljima, širom Srbije, neka vrsta mafijaške lokalne samouprave. Cenim da će za izvesno vreme svaka opština, pa potom svaka mesna zajednica imati svoju infrastrukturu i vladajuću hijerarhiju. Ili, svaki kraj i krajičak grada imaće svoga šefa, svoje poslušnike i doušnike. Ljudi izvan te strukture biće bez ikakve moći, prava i para, podložni svakome maltretiranju, biće „proli“ is Orvelove „1984“.

To prosto izgleda ovako. Imate trg ili ugao više ulica, na njemu su nikli kiosci i razne druge „radnje“. Između tih manje čvrstih i više čvrstih zdanja muvaju se razni prodavci na improvizovanim štandovima. Tu je onda i policajac, ali tu su i čuvari vlasnika iz turbo kuća koji se nekako nalaze u pozadini čitavog zbivanja. Prodavac na kiosku za novine, u stvari, zna sve informacije iz kraja i pitanje je da li je on prodavac ili još nešto drugo. Čitav život i „osnovne crte razvitka“ kraja planiraju se u obližnjem kafiću. Iz tog kafića svako ima vezu sa ponekim važnim, i to specijalizovano po različitim pitanjima, tako da se ti uticaji razmenjuju za pare unutar date infrastrukture čiji je zbor u kafiću.

Ne znam da li ste primetili, ali po raznim uglovima, i ekonomski bitnijim čvoristima po gradu, stoje neke grupe mladića. Nekad smo ih zvali „eoškašima“. Ali to nisu ti, nego neki drugi momci. Imaju kožne ili neke druge jakne i mobitele. Ponašaju se važno i promatraju, kontrolišu.

Bilo je to na predstavi Sveti Sava, Narodnog pozorišta iz Zenice, u Jugoslovenskom Dramskom Pozorištu u Beogradu kasnog proleća 1991. Momci u kožnim i drugim jaknama, tada doduše bez mobitela, bili su uglavnom na

galeriji. I urlali su. „Prekinite predstavu“ i „Marš napolje“. Ispred pozorišta parole njihovih istomišljenika bile su ispisane uglastim slovima. Ličile su na skupove sekira i noževa. Ostalo, posle, znate. Ko želi da zna, ostali pate od nedostatka informacija.

Za ove momke na uglovima ili iz vašeg kraja ne treba-ju vam informacije.

Sve to prosto možete da vidite.

Kako svaki kraj postaje jedna mala mafijaška država kao zamena za državu koju smo nekad imali.

Beograd, 08.09.1998.

NEMCI I LOSOSI

Formalna logika i normativna etika behu nekad prezirane od strane nešto komplikovanijih i dekadentnih mislitelja. Tražila su se složenija rešenja. Avaj, gde je formalna logika i gde je normativna etika. Međutim, ono što nekoć nije bilo po volji ekstremno „marksističkih mislilaca“ koji nikada nisu pročitali, recimo, Marksove antropološke eseje, a na prste bi se mogli izbrojati oni koji su pročitali Kapital, bila je svakako genetika.

Kad odjednom, kod predstavnika levice, dakle nastavljača i ponavljачa Marksove misli sa kurseva evo genetike u neograničenim količinama.

Oni u stvari kažu nema nikakve logike i nikakve etike. Postojimo samo mi koji smo genetski predodređeni da radimo šta hoćemo.

Davno se nije moglo čuti nešto tako rasisitičko kao izjave da je nemački narod, ne nacisti, nego nemački narod u celini genetski predodređen da istrebljuje srpski narod koji je opet genetski predodređen za znamo šta, za „nebeski narod“.

Prvo su svi Slovenci bili cicije i pijandure, pa su svi Hrvati bili genetske ustaše, pa svi Bosanci genetski pokvareni, pa su se svi Šiptari „razmnožavali“, pa je sve to počelo da se igra u „praksi“, još jedan omiljen Marksov pojam. Pa kada se nakupila silna odgovornost za stvorenu situaciju, u praksi, mislim sa četiri miliona raseljenih ljudi, onda je trebalo naći odgovore koji bi oslobadali vladajuće strukture i režime od odgovornosti. Onda su se javile iracionalne teorije o mitskom, o antropološkom, o verskom, o zadatom, o genetskom. Dakle, naši su narodi genetski mrzeli jedni druge i bilo je shodno tome prirodno da se samo među sobom poubijaju u građanskim ratovima, iz verskih, nacionalnih, kulturnih i drugih razloga, kako niko

ne bi dopao suda, Haškoga, formiranog baš u času formiranja naših novih etnički i genetski čistih država. Ili privatnih, mafijaških preduzeća koja su iz „nacionalnih razloga“ uprospastila svoje nacije i etnički očistila „one druge“.

Genetika je tako druga reč za etničko čišćenje, etničko čišćenje je posledica genetskih razloga, bez učešća militarnih jedinica koje su izmislike paramilitarne, opet da niko ne bi bio odgovoran, plus apsolutno „čovekoljubiva“ propaganda.

To što smo učili da je porodica osnovna društvena celija, to da je dete tabula raza u koju i društvo upisuje svoj slikopis, sve to je lišeno formalne logike i normativne etike.

Sada su Nemci ti koji kao lososi putuju da se omreste baš u našim vodama. Genetski.

Nacistička propaganda između tridesete i četrdesete bila bi ovanebljena od oduševljenja kako se tako uspešno zapatila baš na Balkanu. Dakle, Jevreji su bili svinje, niži narod, narod za koncentracione logore, a slovenski narodi su bili đubre koje će nadubriti njive, a takođe su bili i za koncentracione logore, plus Cigani, jer je to sve tako genetski.

Shodno tome ne nacisti, nego su Nemci danju i noću sanjali i sanjaju kako da pobiju Srbe, kao što su Hrvati u celini, a ne ustaše genocidni, kao što su Muslimani kao entitet, ili Šiptari kao entitet, ili, pa sve tako do etničkog čišćenja i rata protiv civila.

Pa su i svi Srbi ti koji kolju i ubijaju danju i noću, nema „vojske Republike srpske“, ili su svi Srbi očistili sve muslimane u Srebrenici.

Nisu Srbi, nisu Nemci, to nije genetika, nego politika. Za koju se snosi istorijska odgovornost, kad tad. Kad tad odgovora se za teoriju i praksu upotrebe genetike za širenje rasne, verske i nacionalne mržnje.

Beograd, 22. 09. 1998.

Borka Pavićević

Rođena u Kotoru (1947).

Diplomirala (1971) i magistrirala (1976) na Akademiji za pozorište, film, radio i TV.

Deset godina dramaturg u "Ateljeu 212" i dvadeset na BITEF-u (Beograd).

Osnivač pozorišta "Nova osećajnost" u staroj Beogradskoj pivari (1981).

Obavljala dramaturške rade u Zenici, Splitu, Skoplju, Ljubljani, Subotici i Beogradu.

Umetnički direktor Beogradskog Dramskog Pozorišta opozvan kao izdajnik (1993).

Članci, komentari i ostali novinski žanrovi u jugoslovenskoj štampi.

U "Vremenu" od njegovog početka pisala redovnu rubriku ("Moda"), kao i u mlađim danima u "Susretu".

Od tekstova objavljenih u "Vremenu", Beogradski krug (čiji je jedan od osnivača) stampao knjigu o ratnim sezonomama proleće - leto, jesen - zima 1991/1992, proleće/leto 1993.

Osnivač i direktor Centra za kulturnu dekontaminaciju - Paviljon Veljković (1994)

Koautor knjige "Beograde, moj Beograde; Šest autora portretiraju svoj grad", Rotbuch Verlag, Hamburg (1998).

Kolumnista ("Postdejtonska moda") lista "Danas".

Borka Pavićević
POSTDEJTONSKA MODA

Izdavač
DAMAD

Edicija
HAS
1998

Urednik
Šaban Šarenkapić

Recenzent
Mirjana Miočinović

Dizajn korica
ŠKART

Računarski prelom teksta
Nebojša Čović

Štampa
Standard II

Tiraž
500

ЦИП - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

316 . 4 (497 . 1) „1997/98“ (046)

ПАВИЋЕВИЋ, Борка

Na ex : postdejtonska moda 1997/8 / Borka
Pavićević. - (Beograd : Standard 2). 1999 (Beograd :
Damad). - 115 str. : 21 cm. - (Edicija Has)

Tiraž 500. - Str. 3-4: Predgovor / Mirjana
Miočinović. - Beleška o autoru: str. 115.

a0 Jugoslavija - Društvene prilike -

1997-1998
ID=72952844